

UNIVERZITA KARLOVA

IURIDICA MONOGRAPHIA

XLI/1984

Zajištění práv v občanskoprávních vztazích

JAN DVORÁK

Univerzita Karlova
Praha 1984

Zařízení

prů

v obecně prospěšných

zastupitelstvech

ANALÝZA

OBSAH

Úvod	7
Část I	10
Obecné výklady	
Část II	25
Ručení	42
Dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů	49
Omezení převodu nemovitosti	65
Složení do notářské úschovy	77
Závěr	

СОДЕРЖАНИЕ

Вступление	7
	стр.
Часть I.	10
Общие толкования	
Часть II.	25
Поручительство	42
Соглашение об удержаниях из заработной платы и других доходов	49
Ограничение перевода недвижимости	65
Нотариальный депозит	77
Заключение	

CONTENU

Préface	7
1ère partie	10
Compte rendu général	
2e partie	25
Le cautionnement	42
L'accord concernant les retenues à déduire du salaire et d'autres revenus	49
Restriction de la transmission d'un immeuble	65
Remise en dépôt	77
Conclusion	

Úvod

I. 1. Institut zajištění práv představuje v čs. socialistickém občanském právu problematiku jak společenskopoliticky, tak právně teoreticky i právně prakticky důležitou a aktuální. Zajištění práv a povinností v občanskoprávních vztazích zůstává totiž i v současném společenském období nadále důležitým předpokladem úspěšné a plynulé realizace jak subjektivních občanských práv, tak občanskoprávních povinností. Lze to vyjádřit i tak, že občanskoprávní institut zajištění práv se nezaměnitelným způsobem dotýká občanskoprávního postavení občanů, jakožto neoddelitelné součásti jejich celkového postavení v socialistické společnosti. Tím vším se tento občanskoprávní institut stává jedním z právních předpokladů řádného uspokojování osobních potřeb občanů a zprostředkovaně i zabezpečení jejich životní úrovně a jejího dalšího zkvalitňování. Nelze však přehlížet, že tento občanskoprávní institut tvoří v současném společenském období zároveň jeden z nástrojů potřebného zabezpečování některých důležitých celospolečenských zájmů (srov. v tomto směru např. nezastupitelnou úlohu ručení v oblasti peněžních služeb při ochraně fondu socialistického společenského vlastnictví).

2. Cílem předložené práce je analýza občanskoprávních vztahů vznikajících při zajištění práv — závazků — podle občanského zákoníku.

I když souhrn právních norem upravujících občanskoprávní prostředky zajištění není zvlášť rozsáhlý, představuje zajištění závazků nicméně důležitý občanskoprávní institut, který zaujímá v systému závazkového práva, a tím i v systému občanského práva vůbec, své osobité a nezastupitelné místo. To je dáno tím, že zajištění práv — závazků — posiluje specifickým způsobem právní postavení věřitelů v závazkových vztazích. Existence občanskoprávních záruk ve formě občanskoprávních zajišťovacích prostředků je pro věřitele významná, neboť zprostředkovaně stimuluje jejich ochotu poskytovat potřebné úvěry. Tím občanskoprávní zajišťovací prostředky funkčně přispívají a částečně i ovlivňují míru uspokojování osobních potřeb občanů.

3. Kromě toho význam občanskoprávních prostředků zajištění je třeba spatřovat i v tom, že napomáhají k tomu, aby bylo uskutečněno reálné plnění (tzn. plnění toho, co skutečně bylo dluhováno, a tedy nikoli plnění něčeho jiného). Uskutečňování reálného plnění je významné nejen pro

samotné subjekty závazkových vztahů, nýbrž i z celospolečenského hlediska.

4. Analýza občanskoprávních zajišťovacích prostředků vcelku i v jednotlivostech směřuje k posouzení, nakolik jejich právní úprava vyhovuje co do jejich komplexnosti i diferencovanosti a zároveň nakolik jejich aplikace v právní praxi odpovídá výše zmíněným právněpolitickým záměrům.

Předložená práce si klade i další cíl, a to přispět k hlubšímu poznání a zároveň k naznačení dalšího zdokonalení zkoumané části socialistického občanského práva.⁴⁾

5. Plnění subjektivních občanských práv a občanskoprávních povinností je zajištěno systémem právních záruk.

Zárukou v nejširším slova smyslu je již samotná existence občanského práva jako takového.

V užším pojetí třeba právní záruku spatřovat v přesném vymezení občanských subjektivních práv a občanskoprávních povinností, v právní úpravě odpovědnosti z prodlení, odpovědnosti za škodu a z neoprávněného majetkového prospěchu, právě tak jako v možnosti domáhat se svého subjektivního občanského práva prostřednictvím státního donucení.

Kromě toho však občanské právo upravuje některé zvláště specifické prostředky, jejichž funkcí je *zajišťovat* (— *zabezpečovat* —) věřitele proti dlužníkovi s cílem umožnit mu dosáhnout zpět to, co dlužníkovi poskytl.

Pouze tyto zvláštní — speciální občanskoprávní prostředky zajištění budou předmětem dalšího výzkumu této práce.

Práce byla zpracována v rámci dílčího úkolu „Právní záruky občanských práv, svobod a povinností v čs. právním řádu“ zařazeného do hlavního úkolu SPZV VIII — 5—4 „Základní práva, svobody a povinnosti občanů v ČSSR“.

II. Přehled literatury

1. O občanskoprávních zajišťovacích prostředcích pojednává bohatá literatura, a to jak československá, tak i zahraniční (socialistická i nesocialistická). Zatímco zahraniční literatura věnuje občanskoprávním zajišťovacím prostředkům trvale větší pozornost, zájem čs. právní teorie o tento institut ustoupil v poslední době do pozadí.

Obecně lze uvést, že pro většinu prací je příznačné, že jen v malém rozsahu věnují komplexní pozornost občanskoprávním zajišťovacím prostřed-

⁴⁾ Z. Češka, J. Švestka, XVI. sjezd KSČ a úkoly věd občanského práva hmotného, procesního a rodinného práva, Právník 4/1982, str. 281 an., J. Pješčak, Další úkoly věd o státu a právu ve světle závěrů XVI. sjezdu KSČ a XXVI. sjezdu KSSS, Právník 8/1982, str. 664, K. Laco, Referát na téma úkoly věd o státu a právu ve světle závěrů XVI. sjezdu KSČ a XXVI. sjezdu KSSS, Právník 8/1982, str. 682, Z. Snítíl, Úkoly společenských věd v současné době, Nová mysl 9/1982, str. 35 an.

kům jako institutu občanského práva. Zájem se spíše soustřeďuje na zkoumání jednotlivých zajišťovacích prostředků, případně na dílčí sporné otázky právní praxe. Výjimku v tomto směru představuje rozsáhlá kolektivní práce, připravená společností Jeana Bodina, která v 60. letech uspořádala konferenci věnovanou problematice osobních záruk. V příspěvcích J. Hémarda, J. Gwiazdomorského a zejména J. Gillissena jsou obsaženy poznatky obecnějšího rázu. Slabinou výkladů buržoazních autorů i v této oblasti zůstává, že se ve svých pracích soustřeďují jen na dogmatický rozbor právních norem a na otázky právní techniky. Zásadně odlišné pojetí lze nalézt u zmíněného polského autora J. Gwiazdomorského, který organicky spojuje právní výklady občanskoprávních zajišťovacích prostředků s konkrétními společenskoekonomickými podmínkami, v nichž dochází k jejich aplikaci.

2. Občanskoprávní zajišťovací prostředky nejsou dosud v čs. socialistické teorii — až na výklady učebnicové povahy — komplexně zpracovány. To je patrný rozdíl např. od ostatní problematiky závazkového práva, které se i v čs. socialistické literatuře těšilo vždy zvýšenému zájmu.

Z jednotlivých platných občanskoprávních zajišťovacích prostředků bylo zpracováno ručení ve stati J. Fialy a J. Švestky (Některé teoretické i praktické otázky ručení podle občanského zákoníku, Socialistická zákonost 2/1972), jakož i v dalších pracích J. Lazara (K otázce vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručiteľského záväzku, Právny obzor 4/1976), K. Planka (Právny obzor 4/1976), E. Tlapové (Právny obzor 8/1966), V. Halouzky (Solidarita záväzku dlžníka a záväzku jeho ručitele, Právnik 4/1976), J. Spáčila (K některým sporným otázkám ručení, Právny obzor 5/1983). Dohodou o srážkách ze mzdy se zabýval J. Fiala (Střet dohod o srážkách ze mzdy se srážkami podle výkonu rozhodnutí, Socialistická zákonost 8/1964); dílčí otázky omezení převodu nemovitosti zkoumali S. Lány (K možnostem využití omezení převodu nemovitosti, Socialistická zákonost 8/1976) a V. Halouzka (Zajištění nepeněžitě pohledávky omezením převodu nemovitosti, Socialistická zákonost 1976, str. 353 an.). Z teoretického zpracování ostatních zajišťovacích prostředků je třeba upozornit na stať J. Mikeše (Zajištění práv a povinností složením do notářské úschovy, Socialistická zákonost 1/1968).²⁾

²⁾ Srov. i literaturu citovanou v dalším textu práce

Obecné výklady občanskoprávních zajišťovacích prostředků

POJEM

Právní podstata občanskoprávních zajišťovacích prostředků je v teorii celkem jednotně chápána. Jako zajišťovací se označují ty občanskoprávní prostředky, které směřují ke zvýšení právní jistoty věřitelů ohledně vrácení plnění, které vynaložili ve prospěch dlužníků. Toto chápání odpovídá i obecnému pojmu slova zajištění, kterým se obvykle rozumí záruka, že někdo něco vykoná nebo naopak se něčeho zdrží ve prospěch jiné osoby.³⁾

Vzdor jednotně chápané podstatě zajištění dochází k názorovým rozdílům při vymezení prostředků, které lze mezi zajišťovací prostředky zařazovat. Jinými slovy řečeno, nejednotnost názorů je v tom, jaké prostředky se za občanskoprávní zajišťovací prostředky považují.

Někteří vymezují občanskoprávní zajišťovací prostředky velmi široce. Tak např. sovětský civilista V. P. Gribanov označuje právní záruky směřující k zabezpečení náležitého splnění závazků za prostředky „operativního působení“. Jsou to podle něho ty prostředky, které používá proti narušiteli občanských práv a povinností bezprostředně samotná oprávněná osoba, aniž by se musela obracet k příslušnému státnímu orgánu s žádostí o ochranu práva. Pro tyto prostředky je typické, že jsou oprávněnou osobou používány jednostranně a představují vlastně negativní reakci na porušení právní povinnosti druhou stranou. V. P. Gribanov do občanskoprávních zajišťovacích prostředků řadí i případy, kdy správce bytu v něm neprovede opravy, takže uživatel je oprávněn provést opravu na svůj účet, dále odstoupení od smlouvy u fixních smluv, aj.⁴⁾ S širším pojetím

³⁾ Zajištění (záruka) vzniklo z latinského slova *securitas*, z něhož vzniklo francouzské slovo *sureté*, anglické *suretyship*, německé *Sicherheit*.

Etymologie slova záruka v slovanských jazycích ukazuje na podobnost s určitými gesty rukou, v čehož lze dovodit i určité podřízení toho, kdo záruku dává vůči tomu, kdo záruku přijímá (srov. např. rukojemství, poreka, poručitelstvo).

⁴⁾ V. P. Gribanov, *Otvetstvennost za narušenie graždanskich prav i objazannostej*, Moskva 1973, str. 28, 29.

zajištění práv se lze setkat i u dalších autorů jako např. O. Kunze, V. P. Mozolína, M. I. Kulagina, aj.⁵⁾

Ti řadí mezi občanskoprávní zajišťovací prostředky např. i výhradu vlastnického práva, sjednání práva účasti, sjednání vlivu věřitele atd. Podle těchto autorů jde tedy o takové prostředky, které sice neodpovídají tradičnímu pojetí občanskoprávních zajišťovacích prostředků, avšak jsou k zajištění v současné době využívány.

Na druhé straně existuje užší pojetí občanskoprávních zajišťovacích prostředků, které např. zastávají P. Ourliac a J. de Malafosse.⁶⁾ Ti rozumí zajištěním zvláštní právní výhodu přiznanou věřiteli. Tato právní výhoda (o jakou výhodu jde již citovaní autoři bohužel neupřesňují) chrání věřitele před insolventností jeho dlužníka.

Učebnice občanského práva rozumí zajištěním závazků souhrn těch jednotlivých právních institutů, jejichž cílem je spolupůsobit ke splnění závazkových právních vztahů, a to posílením procesněprávní i majetkové situace věřitelů na jedné straně a hrozbou majetkové újmy na straně druhé.⁷⁾

Obdobně vymezují pojem občanskoprávních zajišťovacích prostředků i novější učební pomůcky.⁸⁾

Podle sovětské učebnice občanského práva (Moskva) se občanskoprávními zajišťovacími prostředky splnění závazků rozumějí ty prostředky, které vznikly dohodou stran nebo na základě zákona. Jsou to prostředky majetkové povahy, směřující k náležitému splnění závazku a poskytující věřiteli určitou (zvláštní) záruku uspokojení jeho pohledávek anebo náhradu újmy, která může vzniknout jako výsledek nesplnění nebo nenáležitého splnění závazku.⁹⁾ Jiná sovětská učebnice občanského práva (Leningrad) charakterizuje občanskoprávní zajišťovací prostředky jako speciální prostředky (neplatící obecně), které vznikají jen na základě zvláštní dohody stran anebo na základě zákona. Rys speciality těchto prostředků je patrný zejména ve srovnání s náhradou škody a výkonem rozhodnutí, které lze použít v každém případě, bez ohledu na to, o jaký závazek se jedná, protože tyto prostředky mají obecnou povahu.¹⁰⁾

⁵⁾ Srov. O. Kunz, Zajištění závazků v československém právu mezinárodního obchodu, Bulletin čs. práva č. 2/1982, V. P. Mozolin, M. I. Kulagin, Graždanskoje i targovoje pravo kapitalističeských stran, Moskva 1980, str. 196 an.

⁶⁾ P. Ourliac, J. de Malafosse, Droit romain et ancien droit, Paříž 1957, I., str. 313.

⁷⁾ Srov. Československé občanské právo, učebnice, pod red. V. Knappa a Š. Lubyho, Praha 1974, str. 512.

⁸⁾ Srov. Československé občanské právo, skriptum, pod red. J. Švestky, UK 1982, II., str. 18.

⁹⁾ Srov. Sovětskoje graždanskoje pravo, (hl. redakce V. P. Gribanov a S. M. Kornějev), Moskva 1979, I., str. 492.

¹⁰⁾ Srov. Sovětskoje graždanskoje pravo, (hl. redakce V. T. Smirnov, J. K. Tolstoj a A. K. Jurčenko), Leningrad 1982, I., 387.

Podle mého názoru za občanskoprávní zajišťovací prostředky lze považovat soubor občanskoprávních norem, které posilují specifickým způsobem hmotněprávní či procesněprávní postavení věřitele vůči dlužníkovi. Tyto zajišťovací prostředky poskytují věřiteli práva, která nevyplývají ze základního právního vztahu (hlavního závazku) mezi věřitelem a dlužníkem, nýbrž ke svému vzniku vyžadují existenci další právní skutečnosti.

DRUHY

1. Občanskoprávní zajišťovací prostředky lze klasifikovat z různých hledisek.

A. Základní třídění, které bylo známo již římskému právu, klasifikuje záruky podle toho, čím je závazek zajištěn. Konkrétně jde o to, zda je zajištěn celou majetkovou podstatou občana anebo zda předmětem záruky je věc, event. vymezený soubor věcí. Zatímco v prvním případě lze hovořit o *osobněprávních* zárukách, jde v druhém případě o věcné záruky.

Rozdíl mezi osobními a věcnými zárukami spatřuje sovětská učebnice občanského práva (Leningrad) v tom, že při osobních zárukách se tomu, kdo zajištění poskytuje, zakládá pouze určitá povinnost, kdežto při věcných zárukách se kromě této povinnosti věřitele předává či se pro něho alespoň vyděluje určitý majetek.⁴¹⁾ Tento rozdíl mezi oběma druhy záruk však lze podle mého názoru konkretizovat i tak, že v případě osobních záruk se odpovídá za splnění celým majetkem toho, kdo zajištění poskytuje, kdežto u věcných záruk se odpovídá vždy jen určitou vydělenou příp. předanou věcí. Bez zřetele k těmto odlišnostem však oba druhy zajišťovacích prostředků mají shodný cíl, tj. posílit právní postavení věřitele. Ke splnění tohoto cíle však používají odlišných prostředků. Obecně nelze říci, který druh zajištění je pro věřitele výhodnější. Použití jednoho z druhů a v jeho rámci určitého konkrétního zajišťovacího prostředku má vždy své výhody i nevýhody. Přesto však nelze nevidět, že věcné prostředky představují pro věřitele zpravidla větší záruku, než jakou jim poskytuje např. typický osobněprávní prostředek zajištění — ručení. Je tomu tak proto, že uspokojení pohledávky ručitelem je závislé na jeho platební schopnosti, která se může v průběhu doby měnit (zvláště tehdy, vztahuje-li se ručení na závazek s dlouhou dobou splatnosti). Je však pravda, že toto riziko lze snížit tím, že věřitel bude požadovat více ručitelů.

Naproti tomu v těch případech, kdy je pohledávka zajištěna věcně, je situace pro věřitele přece jen příznivější. V první řadě předmět zajištění tvoří věci (zvláště to platí o nemovitostech), které mají určitou

⁴¹⁾ Práce uvedená v poznámce 10, str. 387.

a trvalou hodnotu a jež nepodléhají výrazněji cenovým pohybům. Kromě toho z povahy těchto zajišťovacích prostředků vyplývá, že jsou spjaty s existencí předem označené určité věci bez ohledu na konkrétní osobu vlastníka. Dojde-li proto ke změně vlastníka věci, věřiteli zůstává nicméně právo se z této věci domoci uspokojení své pohledávky. Konečně nelze přehlížet ani to, že v případech výkonu rozhodnutí věcný prostředek zajištění zabezpečuje věřiteli *prioritní postavení* při rozvrhu výtěžku.

Podstatný rozdíl mezi věcnými a osobněprávními zajišťovacími prostředky lze spatřovat v tom, že ke vzniku osobněprávních záruk (— konkrétně pak ručení —), se vyžaduje souhlas věřitele a ručitele (jen projev ručitele musí být přitom obvykle písemný). Naproti tomu vznik věcných prostředků zajištění je z formálního hlediska podstatně přísnější. Vyžaduje se písemná smlouva, která musí být navíc předepsaným způsobem registrována (princip publicity smlouvy). Tento přísný formální postup (navíc i časově náročnější) nemůže vyhovovat všem druhům občanskoprávních vztahů, zejména občanskoprávním vztahům vznikajícím v oblasti mezinárodního obchodu. Proto v této oblasti, kde si potřeby mezinárodního obchodního styku vynucují pružné a co nejméně formální jednání, mají větší význam osobněprávní záruky. V této souvislosti je třeba jen připomenout, že zákoník mezinárodního obchodu upravuje zajišťovací prostředky věcné povahy, tj. konkrétně právo zástavní a právo podzástavní (§ 158—184), kogentními normami, od nichž se účastníci nemohou odchýlit (srov. § 722 ZMO).

Naproti tomu u osobních záruk, zejména u ručení, je dána možnost účastníkům upravit si práva a povinnosti odchylně od zákona. To vyplývá z dispozitivní povahy norem, kterými jsou osobní záruky upraveny (§ 5 ZMO).

Rozdíl mezi závazkověprávním a věcným charakterem zajišťovacích prostředků se promítá i v právu kolizním. Ustanovení § 11 zák. 97/1963 Sb., o právu soukromém a procesním, připouští u zajišťovacích prostředků stejný postup, jako u práv závazkových, tj. na prvním místě volbu práva. U zajišťovacích prostředků věcné povahy (půjde o případy, kdy předmětem práva zástavního podle § 158 ZMO je nemovitost) bude třeba použít ustanovení § 5 citovaného zákona, který vychází ze zásady legis rei sitae.¹²⁾

B. O pojmu osobních záruk byly vysloveny odlišné názory.

Pro J. Hémarda jde o případy, kdy jedna či více osob jsou připojeny k dlužníkovi za tím, účelem, aby se výkon hlavního závazku stal jistěj-

¹²⁾ V podrobnostech srov. Otto Kunz, práce cit. v pozn. 5.

ším.¹³⁾ Předpokladem vzniku *osobních záruk* je pro tohoto autora přítomnost *tří osob*. První osoba — dlužník — je povinná k určitému chování ve prospěch druhé osoby — věřitele. Druhá osoba — věřitel — má naproti tomu z chování první osoby — dlužníka — prospěch. Třetí osoba zajišťuje, že osoba první — dlužník — bude konat ve prospěch věřitele a zavazuje se pro případ, že plnění nevykoná. V minulosti se předpokládalo u osobních záruk určité právní, morální i faktické působení (intervence) třetí osoby na povinnou osobu. V současné době je však působení třetích osob na dlužníka slabé; zpravidla tyto osoby vykonávají plnění místo osoby povinné samy. Osoba třetí musí být vždy odlišná od osoby první (věřitele). Nešlo by o osobní záruku, kdyby osoba oprávněná byla totožná s osobou třetí (osobou, která závazek zajišťuje). Třetí osoba musí být subjektem občanskoprávních vztahů. Kdyby bylo plnění oprávněného zajištěno určitou věcí, nešlo by o záruku osobní, nýbrž věcnou.

J. Hémard chápe osobní záruky v poměrně širokém smyslu. Radí mezi ně dokonce i solidaritu, která je pro něho určitou modalitou závazků. Rozlišuje dále záruky, které se od hlavního závazku odlišují a které jsou svou povahou buď *akcesorické* (jako třeba ručení) nebo *nezávislé* na hlavním závazku (např. aval).¹⁴⁾

Podle Gillissena je osobní záruka institut, kterým osoba třetí zajišťuje někomu jinému, že druhá osoba něco vykoná nebo nevykoná na jeho účet.¹⁵⁾

K těmto pojetím osobních záruk je však třeba dodat, že osobní záruky nevyžadují nezbytně vždy přítomnost tří osob. O osobní záruku půjde i v případě, jestliže dlužník vydělil ze svého majetku určitou věc jako záruku pro uspokojení věřitele, avšak i nadále odpovídá za splnění závazku veškerým svým majetkem (srov. např. omezení převodu nemovitosti).

C. V čs. právu se podle převažujícího pojetí považují za osobněprávní prostředky zajištění:¹⁶⁾

- a) Ručení
- b) Omezení převodu nemovitosti
- c) Srážky ze mzdy nebo jiných příjmů
- d) Notářská úschova

¹³⁾ J. Hémard, *Les suretés personnelles en Europe occidentale au XIXe. et au XX. siècle*, Les suretés personnelles, Bruxelles 1969, XXX., str. 11.

¹⁴⁾ J. Hémard, práce citovaná v poznámce č. 13, str. 11.

¹⁵⁾ J. Gillissen, *Esquisse d'une histoire universelle des suretés personnelles*, Les suretés personnelles, Bruxelles 1975, t. XXVIII, str. 19 an.

¹⁶⁾ Srov. J. Fiala, J. Švestka, *Některé teoretické i praktické otázky ručení podle občanského zákoníku*, SZ/1972, str. 76, O. Kunz, práce citovaná v poznámce č. 5.

- e) Uznání dluhu¹⁷⁾
- f) Smluvní pokuta
- g) Zajištění závazku převodem práva
- h) Jistota

Osobní záruky je třeba přísně odlišovat od *záručních (garančních) smluv*, které zajišťují, že nabytá věc bude mít po stanovenou dobu určité vlastnosti. Práva a povinnosti z těchto vztahů se realizují prostřednictvím odpovědnosti za vady.

Osobní záruky je nutno odlišovat též od *pojištění*. Existují názory, že zajištění práv je svou podstatou druhem pojištění, protože zabezpečuje věřiteli plnění v případě, že dlužník závazek nesplní. V současné době je v některých zemích rozšířeno tzv. ručitelské pojištění, které se uplatní v případech nezaplacení dluhu dlužníkem.¹⁸⁾

Od osobních záruk se liší i *převzetí dluhu*, kdy třetí osoba na základě dohody s původním dlužníkem nastupuje na jeho místo a vykonává sama plnění. V důsledku převzetí dluhu se věřiteli jeho záruka nezvyšuje, ledaže by nový dlužník byl solventnější.

Značná podobnost existuje mezi osobními zárukami a *přistoupením k dluhu*. V tomto případě ten, kdo k dluhu přistoupil se dostává do stejného postavení jako dlužník a věřitel má právo domáhat se plnění buď na dlužníkovi anebo na něm.

Jako další druh zajišťovacích prostředků uvádí R. Savatier¹⁹⁾ věcné ručení (*caution réelle*), známé francouzskému právu. Jde o případy, kdy třetí osoba poskytuje, resp. vyděluje ze svého majetku jeho určitou část ve prospěch věřitele. Přitom však věřiteli osobně neodpovídá. Pokud věřitel nedosáhne uspokojení od dlužníka, může se hojit pouze na takto vyděleném majetku, nikoliv na celém majetku. Dlužno však podotknout, že tato klasifikace není zvláště výstižná, protože jde v podstatě o odpovědnost zástavního věřitele.

2. Podle toho, zda zajišťovací prostředky zajišťují především *reálné splnění* závazku tím, že pro případ jeho porušení stanoví nepříznivé právní následky, kterými se dlužník donucuje ke splnění, anebo zda směřují k plnění náhradnímu, lze odlišovat:

a) Smluvní pokutu, zadržovací právo, srážky ze mzdy nebo jiných příjmů.

b) Ručení a zástavní právo.

¹⁷⁾ Zajišťovací funkce uznání dluhu spočívá v prodloužení promlčecí doby (§ 110 odst. 2), podle zákoníku mezinárodního obchodu i v založení vyvratitelné právní domněnky existence dluhu (§ 206 a § 94 odst. 1 ZMO).

¹⁸⁾ Srov. J. Hémard, práce citovaná v pozn. 13, str. 31.

¹⁹⁾ R. Savatier, *La théorie des obligations*, Paris, 1974, str. 197.

Tyto zajišťovací prostředky uvedené sub b znamenají pro věřitele jen velkou pravděpodobnost reálného plnění, přičemž však mohou samy plnění nahradit. Podle názoru sovětské občanskoprávní teorie je působení posléze uvedených institutů na dlužníka jen nepřímé, a omezené, a to hlavně z toho důvodu, že s nimi nejsou spjaty další nevýhodné následky v případě nesplnění povinnosti.²⁰⁾

3. Zajišťovací prostředky lze klasifikovat podle toho, jaký druh závazku mohou zajišťovat.

V jednotlivostech lze rozlišovat:

A. Zajištění závazků *peněžitých*

V tomto případě lze uvažovat o použití některého z těchto prostředků:

- ručení
- srážky ze mzdy nebo jiných příjmů
- smluvní pokuta
- zástavní právo
- omezení převodu nemovitosti
- složení do notářské úschovy
- zadržovací právo
- uznání dluhu
- zajišťovací převod práva

B. Zajištění závazků *nepeněžitých*

Zde lze zejména uvažovat o použití některého z následujících zajišťovacích prostředků:

- smluvní pokuta
- ručení
- zadržovací právo
- uznání dluhu
- zástavní právo
- složení do notářské úschovy

Pokud jde o závazky nepeněžitě, ustálil se v teorii názor, že nepeněžitě závazky, jejichž předmětem je plnění nezastupitelné, se zásadně k zajištění nehodí. Připouští se však možnost sjednat pro případ porušení takového závazku povinnost zaplatit určitou peněžní sumu a její zaplacení zajistit. Závazky se zastupitelným předmětem plnění zajistit lze.

Občanský zákoník upravuje jmenovitě tyto zajišťovací prostředky: Ručení (§ 52–56), dohodu o srážkách ze mzdy a jiných příjmů (§ 57), omezení převodu nemovitosti (§ 58–61), složení do notářské úschovy (§ 62), uznání dluhu (§ 110 ods. 2), zadržovací právo socialistických organizací (§ 278) a zástavní právo (§ 495). S ohledem na § 51 OZ lze soudit, že tento výčet nelze považovat za taxativní. Strany si proto mohou sjednat za splnění

²⁰⁾ Srov. Komentarij k graždanskomu kodeksu RSFSR, Moskva 1982, str. 228.

podmínek § 51 OZ i další způsoby zajištění (např. smluvní pokutu, zajišťovací převod práva). Z méně typických a používaných způsobů zajištění lze upozornit i na závdavek, který výslovně upravuje např. čl. 209 OZ RSFSR.

Pokud z dalšího textu nevyplývá něco jiného, uvádějí se jednotlivá ustanovení občanského zákoníku již bez označení zákona.

FUNKCE

1. Zajišťovací

Všechny občanskoprávní zajišťovací prostředky plní v první řadě svou základní funkci — funkci zajišťovací. Jednotlivé občanskoprávní zajišťovací prostředky však plní tuto funkci rozdílně.

Zajišťovací funkci plní nejlépe ty občanskoprávní zajišťovací prostředky, které rozšiřují majetkovou podstatu z níž se věřitel může uspokojit. Ty totiž věřiteli dávají možnost domoci se uspokojení nejen z majetkové podstaty dlužníka, nýbrž i z dalších hodnot, k nimž již dlužník vlastnické právo nemá. Z těchto prostředků je třeba na prvním místě jmenovat *ručení*. Ručení zvyšuje věřitelovu jistotu výrazně v tom směru, že jeho pohledávka bude uspokojena, protože mu přináší celou další majetkovou podstatu ručitele. Jak dlužník, tak i ručitel, odpovídají za splnění věřitelovy pohledávky celým svým majetkem, a to i v případě, když se ručitel zaváže pouze za část věřitelovy pohledávky.

Věřitelovo postavení výrazně posiluje i *zástavní právo*, zřízené jinou osobou než dlužníkem. V tomto případě má věřitel kromě práva na plnění od dlužníka (který odpovídá za splnění celým svým majetkem), navíc i právo na uspokojení od vlastníka zastavené věci. Odpovědnost vlastníka zastavené věci je však limitována hodnotou zastavené věci. Významná pro uspokojení věřitele je v tomto případě jednak skutečnost, že věc zůstává zatížena i v případě, když dojde ke změně vlastníka, jednak to, že věřitel má právo na přednostní uspokojení při realizaci zastavené věci.

Jako další v pořadí lze uvést ty zajišťovací prostředky, které zabezpečují, že určitá věc zůstane ve vlastnictví dlužníka, dokud pohledávka věřitele nebude plně uspokojena, nebo že věc zůstane deponována u státního orgánu, eventuálně že věřitel z ní bude moci dosáhnout uspokojení bez ohledu na to, kdo je jejím vlastníkem. Do této skupiny patří omezení převodu nemovitostí, složení do notářské úschovy a zástavní právo zřízené samotným dlužníkem.

Ostatní zajišťovací prostředky nemají již zajišťovací funkci zvlášť výrazně vyvinutou. Společné pro tuto poslední skupinu zajišťovacích pro-

středků je, že donucují dlužníka ke splnění, aniž však rozšiřují jeho majetkovou podstatu, z níž lze splnění realizovat. Činí tak buď uložením povinnosti zaplatit určitou částku (smluvní pokuta) nebo přiznávají věřiteli takové právo jako by měl při výkonu rozhodnutí (srážky ze mzdy nebo jiných příjmů) či přiznávají věřiteli právo zadržet věc dlužníka do té doby, než bude jeho dluh uhrazen (zadržovací právo) anebo prodlužují dobu, po kterou věřitel může své právo vykonat (uznání dluhu).

Protože v dalším výkladu není věnována pozornost smluvní pokutě jako samostatnému občanskoprávnímu zajišťovacímu prostředku, je třeba připomenout její zvláštní význam v právu mezinárodního obchodu, zvláště pak v právních vztazích, vznikajících mezi socialistickými státy v procesu socialistické ekonomické integrace (srov. §§ 83 a násl. VDP RVHP). Pro úplnost zbývá upozornit na názor sovětských civilistů V. P. Gribanova a S. M. Kornějeva, kteří nesouhlasí se zařazením smluvní pokuty mezi zajišťovací prostředky. Hovoří o tom, že jde o daň tradicí a považují smluvní pokutu za formu občanskoprávní odpovědnosti.²¹⁾

2. Uhrazovací

Uhrazovací funkce není pro většinu zajišťovacích prostředků zvlášť charakteristická. Výjimku tvoří pouze srážky ze mzdy nebo z jiných příjmů, jejichž podstatou je postupné provádění srážek ze mzdy a současné uhrazování věřitelovy pohledávky.

Ostatní zajišťovací prostředky — s výjimkou ručení a zástavního práva zřízeného osobou třetí — plní uhrazovací funkci stejně jako součást dlužníkovy majetku. U zmíněných zajišťovacích prostředků (omezení převodu nemovitosti a zástavního práva) však má věřitel k rozvrhu výtěžku přednostní právo.

Tyto dvě funkce zajišťovacích prostředků jsou nepochybně obecné. Pro úplnost však lze uvést, že v socialistické občanskoprávní teorii se objevily rovněž názory, podle kterých zajišťovací prostředky plní i další funkce, a to jednak funkcí ulehčení důkazu o existenci hlavního závazku,²²⁾ jednak funkci ochrany majetku v socialistickém vlastnictví.²³⁾ S těmito názory lze vyslovit souhlas s tím, že se ovšem nejedná o obecné funkce zajišťovacích prostředků, nýbrž o funkce speciální.

²¹⁾ K dvacetiletíu osnov graždanskovo zakonodatel'stva i osnov graždanskovo sudaproduktstva Sojuza SSR i sojuznych respublik, Věstník Moskevské státní univerzity 6/1981, str. 11.

²²⁾ Srov. k tomu Novickij, Lunc, Kurs sovětskovo graždanskovo prava, Moskva 1950, str. 233.

²³⁾ Srov. J. Fiala, J. Švestka, práce citovaná v poznámce č. 16, str. 75.

ZNAKY

Znaky občanskoprávních zajišťovacích prostředků lze rozlišit na *obecné* a *speciální*.

1. Obecný znak: Akcesorita

Pojmovým znakem občanskoprávních zajišťovacích prostředků je jejich závislost na existenci závazku, který zajišťují. Zajišťovaný závazek (závazek hlavní) předurčuje vznik a zároveň i výši zajišťovacích závazků. Existence zajišťovacích závazků by totiž sama o sobě postrádala funkčního opodstatnění. Ve vztahu k hlavnímu závazku mají proto zajišťovací prostředky akcesorickou (vedlejší) povahu.

Plní-li tedy nějaký právní institut zajišťovací funkci, avšak ve vztahu k hlavnímu závazku není závazkem vedlejším, nejde o zajišťovací prostředek.

I když je výklad konkrétních následků akcesority podáván dále u jednotlivých zajišťovacích prostředků, je třeba již na tomto místě upozornit alespoň na základní znaky akcesorických závazků:

a) Ke vzniku akcesorických závazků se vyžaduje *existence platného hlavního závazku*.

Lze konstatovat, že neplatnost hlavního závazku s sebou nese i neplatnost závazku vedlejšího (akcesorického). Jde-li přitom o neplatnost absolutní, platí i ohledně akcesorického závazku vše, co vyplývá z podstaty tohoto druhu neplatnosti. Jedná-li se o případ relativní neplatnosti, pak lze soudit, že právo namítnout neplatnost hlavního závazku lze přiznat i tomu, kdo hlavní závazek zajišťuje. Dojde-li ke konvalidaci relativní neplatnosti hlavního závazku, je tím zhojena i neplatnost závazku vedlejšího.

Výjimečně se připouští i zajištění závazků neplatných, ale jen z určitých důvodů stanovených zákonem (srov. výklady v části II).

b) Hlavní závazek, k jehož zajištění je akcesorický vztah určen, nemusí ještě existovat. Zajistit lze i ty závazky, které mají teprve vzniknout. Jinými slovy řečeno, připouští se i zajištění budoucích závazků. Má-li však být zajištěn budoucí závazek, činí se vznik zajišťovacího prostředku závislým na splnění odkládací podmínky, kterou je vznik hlavního závazku. Nevznikne-li hlavní závazek, nenabude účinnosti ani vedlejší závazek. V každém případě je třeba vyžadovat, aby hlavní závazek byl v takových případech přesně individualizován, zejména co do výše, aby nemohlo dojít k jeho záměně.

V této souvislosti je namíste zaujmout stanovisko k často diskutované otázce, a to zda zajišťovací prostředky mohou existovat i poté, co sám hlavní závazek zanikl. Věc se někdy poněkud zjednodušeně vysvětluje tak, že se zánikem hlavního závazku zaniká i vedlejší závazek, který ho zajiš-

tuje, přičemž se zároveň jako výjimka z tohoto pravidla uvádí privativní novace.

S tímto názorem však nelze souhlasit. I při novaci privativní dochází totiž k zániku zajišťovacích prostředků v důsledku zániku hlavního závazku. Chtějí-li proto strany, aby nový závazek byl i nadále zajištěn, musí zajištění sjednat pro ten který případ znovu.

Zajistit lze rovněž podmíněný závazek.

c) *Výše hlavního závazku určuje maximální rozsah závazku vedlejšího.* Z tohoto pak plyne, že nelze zajistit pohledávku ve větším rozsahu anebo za tíživějších podmínek, než jak jsou smlouveny u hlavního závazku. Na druhé straně je však možné zajistit pohledávku jen zčásti anebo za příznivějších podmínek. Z akcesority zajišťovacích prostředků vyplývá, že ze všeho, z čeho má prospěch věřitel hlavního závazku, má prospěch i ten, kdo zajištění poskytl. Vedlejší závazek sleduje zásadně osud závazku hlavního (srov. postoupení pohledávky — § 63 odst. 2, jinak u převzetí dluhu — § 69).

d) *Ten, kdo zajištění poskytl, má právo uplatnit vůči věřiteli všechny námitky, které mu vyplývají nejen z vlastního akcesorického závazku, nýbrž i ty, které svědčí dlužníkovi, i když ten je z nějakých důvodů nepoužil* (např. může vznést námitku nesplnění smlouvy, namítnout neplatnost hlavního závazku, namítnout promlčení hlavního závazku, učinit projev směřující ke kompenzaci, atp.).

2. Speciální znak: Subsidiarita

Subsidiarita zajišťovacích prostředků znamená, že věřitel má právo domáhat se plnění na tom, kdo zajištění poskytl až poté, když dlužník sám neplnil.

Z povahy věci se podává, že o subsidiaritě lze hovořit jen tam, kde zajištění, příp. toliko předmět zajištění, poskytuje osoba od dlužníka odlišná, jak je tomu typicky u ručení anebo u zástavy poskytnuté třetí osobou.

Nepatří proto subsidiarita k obecným znakům občanskoprávních zajišťovacích prostředků.

Právní teorie i zákonodárství přistupují k úpravě vztahů osob, které zajištění poskytují, a dlužníků odlišným způsobem.

Podle jednoho pojetí je postavení osob, které zajištění poskytují (tzv. zajistitelů), *solidární* s postavením hlavního dlužníka (srov. např. sovětskou, bulharskou, polskou právní úpravu).

Podle jiného pojetí lze plnění požadovat na osobách, které zajištění poskytl, jen tehdy, když plnění *neposkytl* sám hlavní dlužník (srov. např. právní úpravu v NDR a ČSSR).

K těmto dvěma teoretickým a zákonodárným pojetím lze dodat:

Při určování obsahu jednotlivých občanskoprávních zajišťovacích prostředků je třeba v prvé řadě dbát o *zajištění zájmů věřitele*. Jeho zájmy musí být chráněny na prvním místě. Je to totiž věřitel, kdo poskytl plnění dlužníkovi a v jeho zájmu je také zajištění sjednáváno. Právo věřitele na plnění je — jak ukazují zejména praktické zkušenosti — nejlépe zajištěno, mají-li jak dlužník, tak ten, kdo zajištění poskytuje, stejné (rovnoradé) postavení, což věřiteli umožňuje, aby podle své úvahy požadoval celé plnění na kterémkoli z nich. Rozdíl mezi postavením toho, kdo zajištění poskytuje a postavením dlužníka při pasivní solidaritě spočívá v tom, že ten, kdo zajištění poskytl a plnil místo dlužníka, má proti dlužníkovi právo na úhradu všeho, co za něho vynaložil (plnil totiž cizí dluh). Naproti tomu v případě pasivní solidarity má dlužník právo na úhradu jen toho, co vynaložil navíc za ostatní spoludlužníky. Určitá část solidárního dluhu však připadla i na něho jako dlužníka a tuto část musí zaplatit on sám. Docházím proto k závěru, že chce-li zákonodárce účinně zajišťovat zájmy věřitele, měla by mít osoba, která poskytuje záruku, stejné právní postavení jako dlužník hlavního závazku. Ostatně tuto tendenci naznačuje svým způsobem i novela občanského zákoníku, když v případě škody způsobené více škůdci zavedla namísto dílčí odpovědnosti zásadu solidární odpovědnosti škůdců (§ 438).

SUBJEKTY

Jako subjekty občanskoprávních zajišťovacích prostředků vystupují jednak *věřitel* a jednak *osoby, které zajištění poskytují* (tzv. zajistitelé). Mezi osoby, které zajištění poskytují, je třeba na prvním místě uvést dlužníka věřitele. Kromě dlužníka však zajištění může poskytnout i *třetí osoba*, která není osobním dlužníkem věřitele (to platí u ručení, kde zajištění musí poskytnout vždy osoba třetí, odlišná od dlužníka).

Jako věřitel může vystupovat kterýkoli subjekt občanského práva, tj. občan, organizace, event. stát.

Zajištění může poskytovat občan, organizace, stát.

Z povahy některých zajišťovacích prostředků vyplývá, že jejich subjektem mohou být jen *určité* subjekty občanského práva. Tak např. jen občan, který má pracovní nebo obdobný příjem může smluvit jako zajišťovací prostředek dohodu o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů. Jiné zajišťovací prostředky jsou naopak z hlediska subjektů unievrzální, tj. lze jich použít ve všech případech.

K tomu, kdo může zajištění poskytnout, je třeba poznamenat:

Praxe potvrzuje, že záruky poskytnuté jednotlivým občanem — osobou fyzickou, představují stále velmi rozšířený typ osobních záruk. Význam osobních záruk trvale vzrůstá i v oblasti mezinárodního obchodu. Úvěr zajištěný bankou, která má postavení ručitele, se stal v současné době jednou z nejběžnějších bankovních operací.²⁴⁾

V rámci výkladů o subjektech občanskoprávních zajišťovacích prostředků je třeba připomenout, že tyto prostředky nejsou zásadně spjaty s osobou, která zajištění poskytuje. Proto práva a povinnosti ze zajištění přecházejí na právní nástupce těch, kdo zajištění poskytli. Tito právní nástupci mohou věřiteli namítnout omezení své povinnosti v důsledku limitované odpovědnosti za dluhy zůstavitele podle § 470. Naproti tomu v případě smrti dlužníka se osoba, která zajištění poskytuje, nemůže dovolat omezení své povinnosti s poukazem na omezenou odpovědnost dlužníkových dědiců, nýbrž je povinna uhradit věřiteli celé plnění.

Zajištění nepřechází na právní nástupce jen v těch případech, když předmětem hlavního závazku je plnění, které musí být provedeno osobně zůstavitelem — osobou, která zajištění poskytl (§ 95).

OBSAH

Zajišťovací prostředky zakládají dvě skupiny občanskoprávních vztahů. Jsou to:

1. Práva a povinnosti mezi věřitelem a tím, kdo zajištění poskytuje.
 2. Práva a povinnosti mezi tím, kdo zajištění poskytuje a mezi dlužníkem.
- Ad. 1 Věřitel má zejména právo požadovat plnění na tom, kdo zajištění poskytl. Podle jednoho názoru má toto právo v případě, jakmile dlužník svůj dluh nesplní. Podle jiného názoru musí nejprve vymáhat plnění na dlužníkovi. Věřitel má povinnost převést na toho, kdo za dlužníka plnil, všechny právní prostředky potřebné k vydobytí plnění od dlužníka. Pokud by věřitel tuto povinnost nesplnil, má zajistitel právo plnění odepřít.
- Ad. 2. Jestliže ten, kdo zajištění poskytl, za dlužníka plnil, vstupuje do práv věřitele a má právo požadovat od dlužníka vše, co za něj plnil (tyto případy se v teorii označují jako subrogace práv).

Závěrem lze uvést, že obsah a rozsah práv osoby, která zajištění poskytuje doznal — historicky uvažováno — značných změn. Zatímco v minulosti byly tyto osoby např. zbaveny osobní svobody, případně musely být k dispozici věřiteli, nebo využívaly svého vlivu na dlužníka a působily na něho, aby zaplatil, v moderní době vykonávají zpravidla samy to, co měl

²⁴⁾ K tomu srov. J. Gilissen, práce citovaná v pozn. č. 15, str. 49.

vykonat dlužník, zvláště jde-li o zaplacení určité peněžní částky.²⁵⁾ Pro věřitele je tento způsob výhodnější, protože při něm dochází k jeho reálnému uspokojení.

Zajišťuje-li splnění dluhu více subjektů, může být sporné, jakou měrou se mají podílet na splnění, které v celém rozsahu vynaložil jeden z nich. Lze soudit, že zajistitel, který splnil věřiteli a neobdrží plnění od dlužníka, nemá právo na poměrnou část plnění od ostatních spoluzajistitelů, pokud toto právo nevyplyvá ze smlouvy nebo z povahy závazku.

PŘEDMĚT

1. Předmětem zajištění jsou závazky jak *peněžité*, tak i *nepeněžité*. V teorii se ustálil zmíněný názor, že nepeněžité závazky, jejich předmětem je určité chování, se v zásadě k zajištění nehodí. V těchto případech se však připouští možnost sjednat pro případ porušení závazku povinnost zaplatit určitou peněžní sumu a její zaplacení zajistit některým ze zajišťovacích prostředků.

2. Předmětem zajišťovacích prostředků, neboli to, co zajištění tvoří, může být:

a) majetek toho, kdo zajištění poskytuje (v tomto případě jako je tomu např. u ručení se majetkem rozumí souhrn aktiv)

b) určitá věc jak movitá tak nemovitá (omezení převodu nemovitosti, zástavní právo, složení do notářské úschovy, zadržovací právo)

c) právo za předpokladu, že se k zajištění hodí a připouští to povaha právního vztahu (§ 118 — zajišťovací převod práva).

VZNIK

1. Občanskoprávní zajišťovací prostředky vznikají zásadně na *základě právních úkonů*. V úvahu přitom přicházejí jak jednostranné právní úkony (srov. složení do notářské úschovy), tak — a to zejména — dvoustranné právní úkony — smlouvy.

Smlouva o zajištění vzniká, jakmile se strany shodnou na jejím obsahu (§ 44). Obsah této smlouvy tvoří zejména určení, kdo se zavazuje ve prospěch věřitele, za co se zavazuje a v jaké výši.

²⁵⁾ V této souvislosti je třeba připomenout známou německou teorii o štěpení závazku na dluh a ručení (Schuld a Haftung), podle níž ručitel ručí svou osobou (ručitel může být např. zadržen, i když nejde o jeho vlastní dluh), zatímco dlužník osobně zavázán není, i když je povinen plnit.
Srov. dále V. Vaněček, Dějiny státu a práva v ČSSR, Praha 1970, str. 193.

V některých případech účinnost smlouvy, a tím i vznik občanskoprávního zajišťovacího prostředku vyžaduje ještě další právní skutečnost. Tou může být např. registrace smlouvy státním notářstvím (např. omezení převodu nemovitosti).

Ke vzniku zajišťovacích prostředků se zásadně vyžaduje písemná forma.

2. Jiným důvodem vzniku občanskoprávních zajišťovacích prostředků může být právní předpis, zejména zákon (srov. § 495, § 83 VDP RVHP).

Závěrem zbývá dodat, že k vzniku občanskoprávního zajišťovacího prostředku může dojít i po vzniku hlavního závazku.

ZÁNİK

Občanskoprávní zajišťovací prostředky zanikají:

1. Na základě právního úkonu:

a) v důsledku zániku hlavního závazku,

b) v důsledku zániku vedlejšího závazku, i když hlavní závazek nadále trvá.

Ad a) Zánik zajištění vyplývá v tomto případě z akcesorické povahy zajišťovacích prostředků.

Ad b) Smluvně lze zajišťovací závazek rozvázat, aniž by tím byl dotčen hlavní závazek.

2. Zajišťovací prostředky mohou zaniknout i v důsledku úředního rozhodnutí (srov. výklad o zániku omezení převodu nemovitosti).

Ručení

POJEM

1. O právní podstatě ručení (rukojemství) bylo již v literatuře mnoho napsáno. Zájem právní teorie o tento institut je pochopitelný. Ručení patří k nejstarším zajišťovacím prostředkům, s jeho existencí se lze setkat od pradávna.²⁶⁾

Jde o klasický občanskoprávní zajišťovací prostředek, který si pro svou funkci právem zasluhuje označení jako zajišťovací prostředek „par excellence“.

Ani různost teoretických názorů či odlišné přístupy zákonodárců nemohou měnit nic na tom, že ručení vykazuje jako občanskoprávní institut určité specifické znaky, které je nutno respektovat.

2. Československý občanský zákoník pojem ručení nevymezuje. V § 52 toliko stanoví, že ručení vzniká písemným prohlášením, jímž ručitel bere na sebe vůči věřiteli povinnost, že pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník.

Učebnice občanského práva — stejně jako i novější učební pomůcky — definují ručení jako právní vztah mezi věřitelem a osobou třetí (ručitelem), jehož obsah je charakterizován povinností ručitele uspokojit věřitelovu pohledávku za dlužníka v případě a za podmínek v zákoně stanovených.²⁷⁾

Autoři J. Fiala a J. Švestka chápou ručení jako závazkový právní poměr, podle něhož určitý subjekt — ručitel, odlišný od hlavního dlužníka, ručí věřiteli za splnění dluhu hlavního dlužníka.²⁸⁾

Sovětská teorie i legislativa vychází z toho, že ručením se nazývá smlouva, kterou se ručitel zavazuje věřiteli jiné osoby odpovídat za splnění jeho závazku (čl. 203 OZ RSFSR).

Polský občanský zákoník vymezuje ručení jako smlouvu, kterou se ru-

²⁶⁾ Srov. např. J. Klíma, *Nejstarší zákony listva*, Praha 1979, R. Rauscher, *K rukojemství v českém právu zemském*, Praha 1923; V. Vaněček, *Dějiny státu a práva v ČSSR*, Praha 1970, zejm. str. 193.

²⁷⁾ Srov. Československé občanské právo, učebnice, Praha 1974, I. str. 514.

²⁸⁾ Srv. J. Fiala, J. Švestka, práce cit. v pozn. č. 16, str. 76.

čitel zavazuje věřiteli vykonat závazek pro případ, že by ho dlužník nevykonal (čl. 876 polského obč. zákoníku).

Ustanovení § 450 obč. zákoníku NDR stanoví, že pohledávka může být zajištěna tím, že třetí osoba se písemně zaváže věřiteli jako ručitel, že splní pohledávku, jestliže jí po její splatnosti dlužník nesplní a výkon rozhodnutí proti dlužníkovi byl bezvýsledný.

Podle občanského zákoníku MLR ručitel se smlouvou zavazuje splnit závazek vůči věřiteli místo dlužníka v případě, že ho dlužník nesplní (§ 272 maďarského obč. zákoníku).

Článek 138 bulharského zákona o obligacích stanoví, že ručitel se smlouvou zavazuje věřiteli jiné osoby, že bude odpovídat za splnění jejího závazku.

Z četných teoretických názorů buržoazní právní vědy lze uvést alespoň názor J. Hémarda, podle kterého je ručení smlouvou, kterou se určitá osoba zavazuje věřiteli, že vykoná závazek dlužníka v případě, že ho nevykoná dlužník.²⁹⁾

I když by bylo možno ve výčtu jednotlivých teoretických názorů i přístupů zákonodárců dále pokračovat, nesporné je, že ručení věřiteli poskytuje osoba třetí, tj. osoba odlišná od dlužníka. Kromě toho k samotnému pojmu ručení patří i to, že ručitel zajišťuje dluh někoho jiného, neboli že zajišťuje cizí dluh.

V této souvislosti sluší upozornit na poněkud odlišné vymezení pojmu ručení v sovětském a bulharském právu. Tomuto pojetí se někdy vytýká, že příliš neurčitě vyjadřuje skutečnost, že ručitel se stává dlužníkem věřitele.³⁰⁾ K tomu je třeba poznamenat následující:

Sovětská občanskoprávní teorie vysvětluje tuto zvolenou právní konstrukci tím, že obsah závazku hlavního dlužníka může být takový, že nikdo jiný než sám dlužník nemůže závazek splnit (např. závazek může spočívat v povinnosti zdržet se určitého jednání nebo naopak se od něho určité jednání vyžaduje, přičemž jde o takové jednání, které předpokládá určité zvláštní osobní vlastnosti a individuální schopnosti, které má toliko dlužník).³¹⁾

Nelze rovněž přisvědčit námítce, že zmíněná definice neklasifikuje jednoznačně postavení ručitele, jako dlužníka věřitele.

S označením ručitele jako dlužníka věřitele nelze totiž souhlasit.

²⁹⁾ J. Hémard, Les suretés personnelles en Europe occidentale au XIX et au XX. siècles, in Les suretés personnelles, Recueils de la Société Jean Bodin, Bruxelles 1969, t. XXX, str. 17.

³⁰⁾ Srov. J. Gwiazdomorski, Les suretés personnelles dans le droit d'Europe orientale à l'époque contemporaine, v práci cit. v pozn. č. 27, str. 71.

³¹⁾ Srov. k tomu Novickij, Lunc, Kurs sovětského občanského práva, Moskva 1950, str. 257.

Bylo již uvedeno, že ručitel zajišťuje vždy dluh někoho jiného, tedy dluh cizí. I když konkrétní právní úprava může přiznat věřiteli vůči ručiteli stejná práva jako vůči dlužníkovi, nelze přece jen postavení ručitele a dlužníka ztotožňovat. Ručitel má vždy právo na úhradu všeho, co za dlužníka vynaložil. Naproti tomu v případě solidárního závazku je ten z dlužníků, který zaplatil více než na něho připadá, oprávněn žádat úhradu toho, co zaplatil za jiného navíc — alikvótní část dluhu, která na něho připadá, však zaplatit musí.

V této práci se ručením rozumí *právní vztah mezi věřitelem a ručitelem, jehož obsahem je závazek ručitele (osoby odlišné od hlavního dlužníka) uspokojit pohledávku věřitele, jestliže ji neuspokojil dlužník.*

FUNKCE

1. Zajišťovací

Ručení patří k zajišťovacím prostředkům, jejichž zajišťovací funkce je výrazná. Věřitel při něm může dosáhnout uspokojení nejen z majetku dlužníka, nýbrž i z majetku ručitele (riziko věřitele se stává menším). Přitom je třeba zdůraznit, že jak ručitel, tak dlužník odpovídají za splnění dluhu věřiteli celým svým majetkem a nikoli pouze jeho částí (jak je tomu např. u zástavního práva).

2. Uhrazovací

Uhrazovací funkce není u ručení zvlášť zvýrazněna, a proto tu lze odkázat na obecné výklady. Neplní-li ručitel dobrovolně závazek za dlužníka, může být celý jeho majetek (přesněji řečeno všechna jeho aktiva) postižen výkonem rozhodnutí. Tuto funkci ručení je namístě připomenout zejména s ohledem na praxi státních spořitelén. Ukazuje se, že ručitelé na sebe berou ručitelský závazek jako nezbytnou úřední formalitu, často jako akt dobré vůle a přátelské pomoci a jsou později velmi překvapeni, jsou-li žádáni o plnění, leckdy tíživého dosahu.

Uhrazovací funkce ručení vystupuje silněji do popředí v těch případech, kdy věřitel se může podle své úvahy obrátit na dlužníka či na ručitele, aniž by muselo předcházet vymáhání pohledávky na dlužníkovi.

Naopak, je-li věřitel nucen vést nejprve výkon rozhodnutí na dlužníka a teprve poté může nastupovat na ručitele, je uhrazovací funkce ručení výrazně slabší.

ZNAKY

1. Jde o právní vztah akcesorický (vedlejší).

Předpokladem vzniku a existence ručení je existence jiného hlavního závazku, který se ručením zajišťuje. Ve vztahu k tomuto jinému, tj. hlavnímu závazku vystupuje ručení jako právní vztah akcesorický neboli vedlejší (závislý). Společný prvek představuje jak pro hlavní, tak vedlejší závazek osoba věřitele.³²⁾ Nejde o ručení, jestliže závazek je sám hlavní a neodvisí od jiného závazku. Jinými slovy, jde-li o závazek, který je co do své funkce podobný svou zajišťovací funkcí ručení, ale nejde přitom o závazek akcesorický, nejde o ručení, nýbrž se jedná o jiný druh závazkového vztahu.

Z podstaty akcesority pro ručitelský závazek vyplývá:

- a) Rozsah hlavního závazku ovlivňuje i rozsah závazku ručitélského. Ručitel se nemůže zavázat k plnění většího rozsahu, než je zavázán sám dlužník. Jestliže by proto na sebe ručitel vzal závazek většího rozsahu než má dlužník, byl by v této části závazek neplatný. Ručitel se nemůže zavázat za tíživějších podmínek, než za jakých se zavázal dlužník (*in causam duriores*). Tak např. ručitel se nemůže zavázat i za úroky z pohledávky, pokud povinnost je platit nevyplyvá z hlavního závazku. O neplatný závazek by nešlo jen tehdy, pokud by ručitel na sebe vzal sice více závazků než dlužník, ale z jiného právního důvodu než z ručení. Platnosti ručitélského závazku nebrání, je-li ručitel zavázán v menším rozsahu než dlužník.
- b) Právní postavení ručitele se nemůže zhoršit právními úkony dlužníka po vzniku ručení. Naopak platí, že ručitel má prospěch ze všeho, co zmenšuje hlavní dluh. V této souvislosti lze připomenout dřívější teoretickou diskusi s praktickými důsledky o vlivu uznání dluhu dlužníkem na postavení ručitele.³³⁾

Lze souhlasit s názorem, který byl posléze přijat, totiž že uznání dluhu provedené dlužníkem bez souhlasu ručitele, zavazuje jen dlužníka a nikoli již ručitele. Na podporu tohoto názoru lze uvést, že odložení splat-

³²⁾ K pojmu akcesority u ručení srov. zejména J. Fiala, J. Švestka, práce cit. v pozn. 16, str. 76; Z. Radwanski, *Poreczenie, System prawa ciwilnego*, t. III, Warszawa 1976, str. 1055 an.; W. Czachorski, *Zobowiazania*, Warszawa 1974, str. 427 an.; z bohaté starší literatury např. M. Planiol, G. Ripert, *Traité pratique de droit civil français*, Paris 1927, t. XI, str. 871 an.; F. Rouček, J. Sedláček, *Komentář k čs. občanskému zákoníku obecnému*, Praha 1937, díl 6., str. 5 an.

³³⁾ Srov. k tomu J. Lazar, K otázce vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručitélského závazku, *Právní obzor* 4/1966; K. Plank, K otázce vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručitélského závazku, *Právní obzor* 4/1966; E. Talpová, Ešte k otázce vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručitélského závazku, *Právní obzor* 8/1966, str. 731 an.; J. Švestka, Z. Češka, J. Chyský, *Promlčení a prekluze v čs. právním řádu*, Praha 1967, str. 235; J. Svoboda, K problematike promlčenia v občianskom prave, *Soc. súdnictvo* 9/1982, str. 10 an.

nosti dluhu nemusí automaticky znamenat výhodu pro ručitele. Může se stát, že odložením splatnosti se změní platební schopnost dlužníka, takže ručitel se bude jen velmi obtížně domáhat svého práva vůči dlužníkovi při provádění následného regresu. Lze proto konstatovat, že odložení splatnosti dluhu nemůže zavazovat ručitele bez jeho souhlasu. Ručitel se proto této skutečnosti může dovolat, je-li věřitelem žádán o plnění. Totéž platí, jestliže dlužníkovi byla uložena povinnost uspokojit pohledávku věřitele rozhodnutím soudu.

c) Hlavní závazek musí být platný.

Ručení nevznikne, je-li hlavní závazek neplatný. Jedná-li se o závazek neplatný absolutně, nemůže dojít k zhojení této vady v žádném případě. Jde-li o neplatnost relativní, může se zhojením hlavního závazku zhojit neplatnost ručitelského závazku. Právo namítnout neplatnost hlavního závazku je třeba přiznat též ručiteli.

V některých případech zákonodárce připouští i možnost vzniku ručení vzdor tomu, že hlavní závazek je neplatný (srov. např. § 196 ZMO, čl. 876 OZ PLR, čl. 2012 Code civil). Podle ZMO jde o případy, kdy dlužník nemá způsobilost k právním úkonům, hlavní dluh je neplatný pro nedostatek formy, nebo pro omyl dlužníka, o němž ručitel v době převzetí závazku věděl nebo musel vědět.

V teorii není dosud dosaženo jednoty v kvalifikaci závazku, který v tomto případě vzniká.

Podle jednoho názoru lze platnost ručitelského závazku odůvodnit v těchto případech vůlí stran.

Podle jiného názoru jde o samostatné závazky podobné závazkům ve prospěch třetího.

Domnívám se, že platnost zajišťovacích prostředků nelze v těchto případech z teoretického hlediska vůbec odůvodnit. Považuji proto za správné, že občanský zákoník podobnou výjimku nepřipouští, takže se vždy použijí obecná ustanovení o neplatnosti právních úkonů.

2. Jde o dvoustranný právní úkon

Ručení vzniká vzdor ne zcela jasné formulaci § 52 smlouvou uzavřenou mezi věřitelem a ručitelem. I pro tuto smlouvu platí, že vznikne, jakmile se účastníci dohodnou na jejím obsahu (§ 44). Jde o konsensuální právní úkon. Souhlasu dlužníka není třeba.

3. Jde o právní vztah jednostranně zavazující.

Z uzavřené smlouvy o ručení vznikají práva jen jedné straně, a to věřiteli. Ručiteli vzniká povinnost plnit, jestliže se na něho věřitel s žá-

dostí o plnění obrátí. Je sice pravda, že zákon určité povinnosti ukládá i věřiteli (jde např. o povinnost převést na ručitele všechny právní prostředky, které pomohou ručiteli uplatnit svůj nárok vůči dlužníkovi). V teorii je však zastáván názor, že tyto povinnosti se nepovažují za takové, aby dokázaly změnit jednostranně zavazující povahu ručitelského závazku.³⁴⁾

Ručitelský závazek přestává být jednostranně zavazující jen tehdy, když ručitel na sebe bere závazek proti poskytnutí určité protihodnoty. Tato otázka úzce souvisí s tím, zda ručení chápat jako bezúplatný právní úkon či jako právní úkon úplatný.

Občanský zákoník nemá o úplatnosti žádné ustanovení. Lze proto usuzovat, že vyřešení této otázky ponechává na vůli smluvních stran, přičemž nevylučuje, aby si případně dohodly i sjednání určité úplaty. Poskytnutí určité úplaty ručiteli však nepatří k pojmovým znakům ručení (dokonce ani ne ke znakům pravidelným).

Nejprve je třeba se vyslovit k tomu, kdo má úplatu poskytnout, aby se ručení mohlo považovat za úplatný právní úkon. Na to lze jednoznačně odpovědět tak, že úplatu musí poskytnout věřitel.³⁵⁾ Dlužník to být nemůže z toho důvodu, že není účastníkem ručitelské smlouvy, a nemůže proto ovlivnit žádným způsobem její charakter. Poskytuje-li úplatu věřitel stává se ručení dvoustranně zavazujícím právním vztahem, vzájemným do výše poskytnutého plnění. Jestliže úplatu poskytuje dlužník (což jsou v praxi častější případy), nedochází tím ke změně ručení jako jednostranně zavazujícího právního vztahu.

4. Jde o právní úkon kauzální.

K otázce kauzálnosti či abstraktnosti ručení jsou vyslovovány odlišné názory. Nejpodrobněji se zatím touto problematikou zabýval Z. Radwanski, který též uvádí přehled jednotlivých názorů.³⁶⁾

Převládá názor, že při ručení jde o kauzální právní úkon. Jednotliví au-

³⁴⁾ K tomu srov. A. Weill, *Droit civil, Les suretés, La publicité foncière*, Paris 1979, str. 20.

³⁵⁾ Naproti tomu A. Weill zastává názor, že věřitel nemůže v žádném případě odměnu ručiteli poskytovat. Pokud by ručitel obdržel od věřitele nějakou odměnu, nešlo by podle tohoto autora již o ručení, nýbrž by se jednalo o pojištění, konkrétně o pojištění věřitele proti insolventnosti dlužníka. A. Weill, práce cit. v pozn. 34, str. 17.

³⁶⁾ Z. Radwanski, práce citovaná v pozn. 32, str. 1061. Podle A. Weille kauza mezi dlužníkem a ručitelem spočívá v úmyslu ručitele prokázat určitou službu věřiteli nebo za tuto službu dostat určitou odměnu. Takto chápáná kauza stojí však mimo ručitelskou smlouvu. Přiznáme-li ručiteli právo dovolat se určité kauzy, resp. její případné neexistence, je třeba tuto kauzu přenést i do vztahu věřitele a ručitele. Jinými slovy věřitel musí být i o kauze mezi dlužníkem a ručitelem vyrozuměn. Jen za tohoto předpokladu lze kauzu uplatnit i vůči věřiteli. (A. Weill, práce cit. v pozn. č. 34, str. 24).

toři se od sebe odlišují jen v tom, co tato kauza stanoví. Někteří chápou posílení věřitele ve zvláštní kauze zabezpečující, vedle níž může existovat i kauza obligandi, solvendi případně i donandi. Jiní zase zastávají názor, že posílení právního postavení věřitele má nejčastěji povahu causae donandi, při ručení poskytnutém za úplatu causae obligandi.

Shodně se Z. Radwanskim lze soudit, že důvod posílení věřitelova postavení je třeba hledat ve vztahu věřitele a ručitele a nikoli ve vztahu dlužníka a ručitele. Vnitřní vztah dlužníka a ručitele může toliko upřesnit důvody, pro které ručitel závazek převzal. Pro posouzení povahy ručitelského právního vztahu jsou však nerozhodné.

SUBJEKTY

Subjekty ručitelské smlouvy jsou na jedné straně *věřitel* a na straně druhé *ručitel* (rukojmí).

Jako věřitel může vystupovat kterýkoli subjekt občanského práva. Může jít o osobu fyzickou, právnickou, event. i stát. Subjekty musí mít způsobilost k právům a povinnostem, jakož i způsobilost k právním úkonům.

Na straně věřitelské může vystupovat více subjektů (aktivní solidarita). Rovněž na straně ručitelů může být více osob (tzv. spoluručitelé).

Ručitelem může být občan, příp. nesocialistická organizace. S ohledem na platnou právní úpravu lze soudit, že jako ručitelé nemohou vystupovat socialistické organizace (srov. však již zmíněnou odchylku v oblasti mezinárodního obchodu). Ručitelem musí být vždy osoba odlišná od dlužníka.

Odlišnou povahu má ručení státu za vklady obyvatelstva podle § 368.

Výslovně je třeba upozornit na to, že subjektem ručitelského závazku není dlužník hlavního závazku. Ručení může být teoreticky sjednáno bez jeho vědomí, dokonce i proti jeho vůli. V praxi to však bývá obvykle právě dlužník, kdo projevuje iniciativu potřebnou pro vznik ručitelské smlouvy (srov. ještě výklady o vzniku ručení).

Zákon neříká nic o tom, jaké náležitosti musí ručitel ve své osobě splňovat. V praxi státní spořitelny vyžadují, aby ručitel byl občanem ČSSR a aby byl vždy v trvalém pracovním poměru nepo poměru obdobném. Má-li věřitel pochybnosti o solventnosti ručitele, může si sjednat více ručitelů, případně — podle § 51 ručitele za ručitele (tzv. područitele).³⁷⁾ Područitel však není subjektem smlouvy mezi věřitelem a ručitelem, nýbrž je subjektem samostatné smlouvy sjednané s věřitelem. Područitel je povinen plnit toliko tehdy, když ručitel svou povinnost nesplnil.

³⁷⁾ V praxi státní spořitelny vyžadují přítomnost dvou ručitelů u půjček poskytovaných devizovým cizozemcům.

Věřitel si může vymínit jako ručitele pouze určitou osobu. Může si rovněž vymínit i to, že stane-li se ručitel insolventním, nastoupí ručitel jiný.

De lege ferenda lze uvažovat mj. i o tom, že ručitelský závazek by na sebe mohly brát — za určitou odměnu — i specializované socialistické peněžní organizace, které by tuto službu pro občany jistě užitečnou — poskytovaly.

Práva a povinnosti z ručení zásadně nezanikají smrtí ručitele, nýbrž přecházejí na jeho právní nástupce (§ 95). Jen v případě, že předmětem ručitelského závazku bylo plnění, které bylo spjato s osobou zůstavitele — ručitele, ručitelský závazek zaniká.

Je možné i zpětné (návrtné) ručení podle § 51.^{37a)}

OBSAH

I. Obsahem ručení jsou práva a povinnosti smluvních stran, tj. věřitele a ručitele.

1. Základním právem věřitele je právo žádat plnění na ručiteli. Právní teorie i zákonodárství přistupují odlišně k určení okamžiku, kdy věřitel může na ručiteli plnění žádat.

A. Podle jednoho pojetí lze plnění na ručiteli žádat v okamžiku, kdy je dluh splatný. V tomto případě má ručitel stejné postavení jako dlužník. Jde o solidární, a tedy rovnořadé postavení (někdy se v teorii tyto případy označují jako rukojmí a plátce).

Věřitel má právo požadovat plnění jak na dlužníkovi, tak na ručiteli. I když však ručitel odpovídá za splnění ve stejném rozsahu jako dlužník, je třeba ho z teoretického hlediska od hlavního dlužníka stále odlišovat. Věřitel může žalovat jak ručitele tak dlužníka najednou anebo každého zvlášť. S ohledem na požadavek určitosti soudních rozhodnutí je třeba požadovat, aby soud ve výroku rozhodnutí vyslovil, že plněním jednoho z nich zaniká v rozsahu poskytnutého plnění povinnost druhého z nich (srov. též stanovisko občanskoprávního kolegia NS ČSSR k otázce výroku rozsudku o splnění povinnosti dlužníka a ručitele vůči věřiteli uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 2/1975).³⁸⁾

Z hlediska ochrany zájmů věřitele jde o nejpriznivější právní situaci, která mu bez složitých problémů umožňuje získat nazpět to, co dlužníkovi poskytl.

^{37a)} Podstatou zpětného ručení je závazek třetí osoby, která se ručiteli zavazuje k náhradě škody, která mu vznikne převzetím ručitelského závazku. Zpětné (návrtné) ručení se vyznačuje výraznou zvláštností spočívající v tom, že ručitel musí vést nejprve výkon rozhodnutí proti dlužníkovi, a teprve když jeho pohledávka není dlužníkem zcela uspokojena, má právo nastupovat na zpětného (návrtného) ručitele.

³⁸⁾ Srov. Dubík, Výkon rozhodnutia pre vymoženie záväzkov zabezpečených ručením, SZ 1975, str. 412 an.

Jako solidární upravuje postavení dlužníka a ručitele OZ RSFSR, PLR, BLR, MLR.

B. Podle jiného pojetí není postavení dlužníka a ručitele rovnoradé, nýbrž subsidiární. To znamená, že věřitel musí nejprve žádat o plnění dlužníka a teprve poté může nastupovat na ručitele.

V zákonodárství socialistických zemí existují dva různé přístupy k řešení této otázky:

a) V občanském zákoníku ČSSR,

b) V občanském zákoníku NDR.

Ad a) Platný občanský zákoník vyžaduje, aby ručitel splnil dluh, nesplnil-li ho dlužník, ačkoli byl k tomu věřitelem písemně vyzván (§ 54 odst. 1). Existují teoretické názory, legislativně provedené např. v ZMO, že toto písemné vyzvání dlužníka není třeba, pokud tak věřitel učinit nemohl nebo je-li nepochybné, že dlužník svůj závazek nesplní.³⁹⁾ Pro toto řešení mluví i praktické důvody, které je třeba rovněž respektovat a uvažovat de lege ferenda i o jejich případném výslovném zakotvení v občanském zákoníku. Avšak ani po písemné výzvě dlužníka věřitelem není podle právní praxe (R 2/68) ručitel solidárně zavázán s dlužníkem.

Ad b) Podle občanského zákoníku NDR (§ 450) lze vymáhat plnění na ručiteli jen tehdy, jestliže dlužník dluh nesplnil a výkon rozhodnutí proti němu byl bezvýsledný.

Tato zákonná úprava jde v ochraně práv ručitele až příliš daleko. Naproti tomu je krajně nepříznivá pro věřitele, který musí vést výkon rozhodnutí na dlužníka a teprve poté může nastupovat na ručitele, byl-li tento výkon bezvýsledný.

Nelze však vyloučit, aby výkon rozhodnutí vedený proti dlužníkovi, event. i jeho bezvýslednost, nebyl sjednán jako podmínka pro uplatnění práva věřitele vůči ručiteli. Taková dohoda věřitele s ručitelem není v rozporu ani s obsahem, ani účelem zákona (§ 51).

Pokud by věřitel žádal plnění hned na ručiteli, ten může vznést námitku pořadí (*exceptio beneficium ordinis*). Právním následkem vznesení této námítky je to, že věřitel musí zastavit domáhání se pohledávky na ručiteli a musí se obrátit nejprve na dlužníka. Je však nezbytné, aby ručitel vznesl tuto námitku ihned poté, kdy byl věřitelem o plnění požádán. Kdyby tak neučinil, lze usuzovat, že ručitel souhlasí s tím, aby věřitel na něm plnění vymáhal (např. francouzský Code civil navíc požaduje, aby ručitel věřiteli označil majetek dlužníka, který lze postihnout výkonem rozhodnutí; to se odůvodňuje předpokladem, že věřitel majetek dlužníka nezná). Jakmile ručitel uplatní námitku pořadí, je věřitel povinen domáhat se plnění nejprve na dlužníkovi. Kdyby tak neučinil a dlužník by

³⁹⁾ K tomu srov. J. Fiala, J. Švestka, práce cit. v pozn. 16, str. 83.

v mezidobí pozbyl svůj majetek, ručitel by mohl plnění věřiteli odepřít, protože by nemohl z viny věřitele obdržet své plnění od dlužníka nazpět. Mezi výzvou dlužníka k placení a uplatněním práva proti ručiteli musí uplynout určitý čas, neboť pak teprve lze učinit závěr, že dlužník věřitele neuspokojil.

2. Věřitel má povinnost oznámit ručiteli na požádání kdykoli (a zřejmě i opětovně) a bez zbytečného odkladu výši své pohledávky — informační povinnost věřitele (§ 53, § 199 ZMO).

3. Věřitel je povinen zachovat pro ručitele všechny právní prostředky potřebné k uplatnění nároku vůči dlužníkovi a na ručitele je převést. Pokud by tak neučinil, odpovídal by za újmu, která ručiteli vznikla v důsledku toho, že by od dlužníka nezískal nazpět plnění, které za něho vynaložil.

4. Ručitel má právo uplatnit vůči věřiteli všechny námitky, vyplývající z ručitelské smlouvy, jakož i ty námitky, které mohl uplatnit dlužník, i když ten tak sám neučinil.

5. Ručitel má právo odepřít plnění, pokud věřitel zavinil, že pohledávka nemůže být uspokojena dlužníkem (§ 55 — např. věřitel, ač by se měl starat o to, aby jeho pohledávku uspokojil v původní době, nevykoná proti dlužníkovi včas své právo). Námitky ručitele mohou směřovat i proti hlavnímu — zajištěnému — závazku.

II. Jestliže se za týž dluh zaručilo více osob (spoluručitelé), může být jejich právní postavení různé. To záleží na tom, v jakém rozsahu ručitelský závazek převzaly:

a) každý z ručitelů se zavázal jen za část dluhu.

Z této koncepce vychází např. československý občanský zákoník. Vzhledem k tomu, že v rámci platné právní úpravy ručení neobsahuje žádné speciální ustanovení, nutno vyjít z § 74 a i tyto závazky považovat za dílčí, nebylo-li smlouveno něco jiného.

b) každý z ručitelů se zavázal za celý dluh, nejde však o solidární závazek.

V těchto případech právní teorie přiznává ručiteli, který byl věřitelem požádán o celé plnění, aby vznesl námitku rozdělení (*beneficium divisionis*). V důsledku uplatnění této námitky věřitel musí požadovat od každého z ručitelů jen část plnění, která na každého z nich připadá. Tím tato úprava dospívá ke stejnému řešení, jako sub a).

Je však třeba upozornit na to, že smlouvením solidarity ručitelského závazku zaniká možnost použít výše zmíněné námitky *beneficium divisionis* a *beneficium ordinis*.

Tuto úpravu obsahuje např. Code civil.

c) Ručitelé ručí za splnění dluhů solidárně.

Z této koncepce vychází např. ZMO (srov. § 202). Toto řešení je pro věři-

tele nejpriznivější, protože mu umožňuje nastupovat na kteréhokoli z ručitelů a žádat po něm celé plnění.

Při hodnocení platné právní úpravy v ČSSR lze souhlasit s názorem, že zakotvení solidárního postavení ručitele a dlužníka by znamenalo žádoucí posílení právního postavení věřitele.⁴⁰⁾

Jakmile ručitel plnil věřiteli, vzniká mu právo domáhat se na dlužníkovi toho, co za něho vynaložil. Dochází zde ke vstupu do práv věřitele (s u b r o g a c e práv). Správně upozorňuje R. Savatier, že subrogaci je třeba chápat jako fikci, protože poté, co ručitel plnil a přivodil tak zánik hlavního závazku, tento závazek znovu obživne a je z něho oprávněn ručitel.⁴¹⁾ Přitom tento závazek zachovává ručiteli všechny ostatní záruky, úroky, atp.

Právo ručitele na plnění od dlužníka však může vyplývat nejen ze subrogace práv věřitele, nýbrž může vyplývat i ze smlouvy uzavřené mezi ručitelem a dlužníkem, v jejímž důsledku ručitel na sebe závazek převzal (tzv. vnitřní vztah ručitele a dlužníka).

Pokud jde o rozsah plnění, kterého se může ručitel domáhat, platí, že dlužník je mu povinen uhradit vše, co ručitel plnil věřiteli (tedy i tehdy, jestliže ručitel uhradil dluh za dlužníka zčásti).

Jde o právo majetkové, které se promlčuje v obecné promlčecí době (nejde o právo z neoprávněného majetkového prospěchu). Počátek běhu promlčecí doby je určen dnem, kdy ručitel plnil věřiteli.⁴²⁾

Jestliže se ručitel zavázal za solidární dluh a splnil, je třeba rozlišovat:

- a) Ručitel se zavázal za všechny spoludlužníky.
- b) Ručitel se zavázal jen za jednoho solidárního dlužníka.

Ad a) Jestliže ručitel plnil věřiteli, vstupuje do jeho práv. Je sporné, zda má právo požadovat celé plnění od kteréhokoli z dlužníků, či zda může požadovat jen určitou část od každého. Pokud by se přisvědčilo názoru, že ručitel má právo požadovat od každého z dlužníků jen určitou část dluhu, znamenalo by to ve svých důsledcích, že ručitel nevstupuje do práv věřitele (který může požadovat celé plnění na kterémkoli z dlužníků), nýbrž do práv dlužníka.

S tím však souhlasit nelze. Naopak je třeba mít za to, že ručitel může požadovat celé plnění od kteréhokoli z nich.

Ad b) I v tomto případě platí v podstatě totéž, co bylo již řečeno sub a). Ručitel vstupuje do práv věřitele a má právo žádat celé plnění od kteréhokoli dlužníka včetně toho, za kterého se zaručil.

⁴⁰⁾ Srov. k tomu V. Halouzka, Solidarita závazku dlužníka a závazku jeho ručitele, Právník 4/1976.

⁴¹⁾ R. Savatier, práce cit. v pozn. 19, str. 336.

⁴²⁾ Blíže k tomu srov. J. Švestka, Z. Češka, J. Chyský, v práci cit. v pozn. 33, str. 49, 50.

I když ručitel plnil, je v některých případech zbaven práva postihu. Je to tehdy, jestliže neupozornil dlužníka, že plní. V takovém případě zůstávají dlužníkovi vůči ručiteli zachovány námitky, které měl dlužník vůči věřiteli, i když je ručitel neuplatnil (§ 204 ZMO). Dlužník však nemůže vůči ručiteli uplatnit námitky, na které dlužník ručitele neupozornil ihned po vyrozumění, že věřitel uplatnil nároky z ručení. V těchto případech ručitel i když plnil, neobdrží žádnou náhradu od dlužníka. Jestliže plnili věřiteli jak ručitel, tak i dlužník, má ručitel právo podat proti věřiteli žalobu z neoprávněného majetkového prospěchu.

V některých případech přiznává teorie ručiteli právo podat žalobu proti dlužníkovi, i když ručitel dosud neplnil. Jde o případy výjimečné, které musí být stanoveny v zákoně. Jedná se o ty případy, kdy proti ručiteli je podána žaloba, dlužník udělal úpadek nebo se zavázal, že ručitele uvolní z jeho závazku v určité době, atp. (blíže k tomu srov. čl. 2032 Code civil).

Někdy může být sporné, jak postupovat v případě, kdy se za dluh zaručilo více ručitelů a jeden z nich plnil celé plnění. Ten, který plnil, má samozřejmě právo postihu vůči hlavnímu dlužníkovi. Lze mu však přiznat i nějaké právo proti ostatním ručitelům či nikoliv?

Podle jednoho názoru má ručitel právo domáhat se plnění jen na dlužníkovi hlavním a nikoli na ostatních ručitelích.

Podle jiného názoru může ručitel, který plnil, požadovat úhradu i od ostatních ručitelů v poměru, jak na ně rozdělené plnění připadá. Tato koncepce našla své legislativní vyjádření např. v ZMO (§ 202), kde se výslovně stanoví, že ručitel má proti ostatním ručitelům stejná práva jako spoludlužník (obdobná úprava je obsažena v polském občanském zákoníku i v Code civil).

Platný občanský zákoník žádné ustanovení v tomto směru neobsahuje. Je proto třeba dát přednost názoru uvedenému na prvním místě. Z hlediska ochrany zájmů ručitele, který za dlužníka plnil, by bylo velmi prospěšné de lege ferenda zakotvit v občanském zákoníku obdobnou úpravu, jako je v ZMO.

I tento příklad mimo jiné znovu přesvědčuje o tom, jaké problémy je třeba v právní praxi překonávat jen proto, že v základní občanskoprávní úpravě byl odmítnut institut solidarity.

V praxi je někdy sporné, jak postupovat v případě, kdy je dluh zajištěn více ručiteli, přičemž každý z nich odpovídá jen do určité výše hlavního dluhu. Tak např. celková výše dluhu činí 60 000 Kčs. Jeden z ručitelů odpovídá za splnění do výše 20 000 Kčs, druhý do výše 30 000, třetí do výše 60 000 Kčs. Kolik konkrétně může věřitel žádat od každého nebo jak se ručitelé mohou dohodnout o svém příspěvku na zaplacení dluhu.

Touto otázkou se v poslední době zabýval J. Mestre, který uvádí možnost výpočtu částek od každého z ručitelů. Na první místo dává řešení

(k němuž se přiklonila i francouzská právní praxe), že dluh se rozdělí podle dílu. Tak do výše 20 000 jsou zavázáni všichni, každý ručitel zaplatí jednu třetinu; do výše 30 000 jsou zavázáni dva ručitelé, každý z nich zaplatí jednu polovinu; nad 30 000 je zavázán jen jeden ručitel, který zaplatí celou zbývajících částku.⁴³⁾

Zákon nemá rovněž ustanovení o tom, jak řešit situace, které mohou nastat v důsledku střetu zajišťovacích prostředků různého druhu (např. dluh je zajištěn ručením a zástavním právem). Lze soudit, že v těchto případech platí obecné zásady. Ten, kdo plnil za dlužníka, vstupuje do práv věřitele a je oprávněn nastupovat na dlužníka. Kromě toho mu lze přiznat i právo nastupovat na toho, kdo rovněž zajištění poskytl (požadavek rovnořadého postavení dlužníka a toho, kdo zajištění poskytuje).

PŘEDMĚT

Předmětem ručitelského závazku mohou být pohledávky jak peněžité, tak i nepeněžité. V praxi převládá zpravidla zajištění peněžitých pohledávek.

Jsou-li zajišťovány nepeněžité pohledávky, převládá v teorii již zmíněný názor, že odlišně se posuzují případy, jde-li o plnění zastupitelné či nikoli. V případě zastupitelného plnění může toto plnění vykonat ručitel. Jde-li však o plnění nezastupitelné, lze sjednat pro případ porušení smlouvy peněžní částku, kterou lze zajistit ručením. Když má věřitel více pohledávek za dlužníkem, může se ručitel zaručit za jednu, či více, eventuálně i za všechny (srov. i R 8/1972).

Ručením lze zajistit i budoucí pohledávku. Budoucí pohledávkou se rozumí taková pohledávka, která má vzniknout teprve v budoucnu a nikoli ta, která již vznikla, ale není dosud vymahatelná. V podstatě se jedná o ručitelskou smlouvu, jejíž účinnost se váže na splnění odkládací podmínky, přičemž touto podmínkou je vznik hlavního závazku. Hlavní závazek musí být náležitě popsán, zejména musí být přesně určena jeho výše, do níž se ručitel zaručuje. Z praxe jsou známy případy, kdy ručitel se zaručuje za různé dluhy dlužníka do předem sjednané maximální výše.

Bylo již zmíněno, že ručením nemusí být zajištěn hlavní závazek v celém rozsahu, nýbrž že může být zajištěn jen zčásti.⁴⁴⁾ Není-li smlouveno něco jiného, zajišťuje ručitel hlavní závazek v plném rozsahu s příslušen-

⁴³⁾ Blíže srov. J. Mestre, *La pluralité d'obligés accessoires*, *Revue trimestrielle de droit civil*, n.1, 1981, str. 32 an. Věc ovšem není bez pochybností.

⁴⁴⁾ K tomu srov. klasifikaci ručení podle rozsahu závaznosti ručitele v práci J. Fialy a J. Švestky, cit. v pozn. č. 16, str. 78.

stvím (§ 121 odst. 3). Ručitel však nezajišťuje nárok věřitele, který vznikl porušením povinnosti dlužníka. Je však povinen uhradit např. úroky z prodlení, ocitne-li se sám v prodlení s plněním dluhu věřiteli (srov. i § 198 ZMO).

K tradičně sporným teoretickým otázkám patří, zda se lze zaručit za naturální závazky.

Jednotliví autoři se k tomuto problému vyjadřovali odlišným způsobem. Zatímco ve starší literatuře byl zastáván názor, že zajištění naturálních závazků je možné, převládá v současné době stanovisko, že to možné není.

S tímto názorem je třeba souhlasit. Při ručení jde o to, že věřitel má právo vést výkon rozhodnutí proti hlavnímu dlužníkovi, případně proti ručiteli. Ručitel pak má právo stejným způsobem nastupovat na dlužníka. Splnění naturálních závazků však není možné vynutit. Proto nelze připustit ani jejich zajištění.

VZNIK

1. Ručení vzniká na základě smlouvy, kterou uzavírá věřitel s ručitelem. Vzhledem k závažnosti právních následků, které pro ručitele vznik ručení znamená, je třeba pro jeho projev vyžadovat výslewný projev vůle. Ručitel nemusí použít přesných termínů jako je „zajišťuji nebo zaručuji se“. Jeho *úmysl však musí směřovat jednoznačně k tomu, že na sebe bere povinnost dlužníka vůči věřiteli*,⁴⁵⁾ pokud dlužník svůj dluh nesplní.

Všechny zkoumané právní úpravy vyžadují obligatorně navíc i písemný projev ručitele, některé dokonce i pro celou smlouvu (např. OZ RSFSR, OZ PLR. Srov. však § 455/1). Nevyžaduje se, aby ručitel prohlášení o převzetí ručení sám napsal a podepsal.

Naproti tomu *projev věřitele*, kterým souhlasí se vznikem ručení, nemusí být ani písemný, ani výslewný. Postačí, je-li *učiněn i konkludentně*. Vystupuje-li jako ručitel jeden z manželů, nepotřebuje ke vzniku ručení souhlas druhého manžela, neboť nejde o společnou věc manželů.⁴⁶⁾

V polské civilistické literatuře se objevil i názor, že ručení může být uzavřeno i jako smlouva ve prospěch třetího. Tuto smlouvu uzavírá ručitel s dlužníkem ve prospěch věřitele. Postavení věřitele je ale v tomto případě méně chráněno, protože plnění na jeho účet může být stranami změněné nebo odvolané až do chvíle, kdy prohlásí, že chce, aby mu bylo plněno. V tomto případě ručitel může navíc vznést proti věřiteli všechny

⁴⁵⁾ V teorii se objevil názor vycházející z doslov. znění § 195 ZMO a dovozující, že ručení vzniká toliko jednostranným právním úkonem.

⁴⁶⁾ Srov. J. Fiala, J. Švestka, práce cit. v pozn. č. 16, str. 82. Srov. i k 61/73.

námítky, které mu vznikly na základě smlouvy uzavřené s hlavním dlužníkem.

Ručení může vzniknout též na základě příkazní smlouvy podle § 491 ZMO.

Z takto chápaného smluvního vzniku ručení je zcela vylučován dlužník. Bylo již zmíněno, že je to právě dlužník, který obvykle vyvíjí nezbytnou iniciativu ke vzniku ručení.

Faktický význam dlužníkova chování v souvislosti se vznikem ručení vede některé autory k tomu, že hovoří při vzniku ručení o operaci ručení, kam zařazují kromě vztahů věřitele a ručitele i vztah mezi ručitelem a dlužníkem a mezi věřitelem a dlužníkem.⁴⁷⁾ Takto široce pojímaný právní vztah pak umožňuje těmto autorům jednak snáze vysvětlit právo ručitele na plnění od dlužníka a jednak jim umožňuje přihlídnout i k případnému fraudulóznímu jednání dlužníka, který působil na určitou osobu, aby na sebe ručitelský závazek vzala. Tradiční vymezení ručení jako smlouvy mezi věřitelem a ručitelem neumožňuje totiž postihnout toto jednání dlužníka neplatností ručitelského závazku.

Podle platné čs. právní úpravy počínání dlužníka vůči věřiteli může vést ke vzniku práva na náhradu škody, jsou-li splněny i ostatní předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu. Pro právní vztah mezi věřitelem a ručitelem dlužníka je však nerozhodné, zda byl ručitel před tím, než učinil písemné prohlášení o ručení, uveden dlužníkem v omyl (R 36/1978). S tímto stanoviskem soudní praxe je třeba vzhledem k výše vyloženému pojmu ručení vyslovit souhlas.

Závěrem je třeba upozornit, že ručitelský závazek může vzniknout i po vzniku závazku hlavního.

2. Důvodem vzniku ručení může být též zákon (srov. § 423, 720 ZMO).

ZÁNÍK

I. Zánik ručení v důsledku závazku hlavního

Z povahy ručitelského závazku jako závazku akcesorického vyplývá, že zánik hlavního závazku s sebou nese i zánik závazku ručitelského (zpravidla tomu je tak v důsledku splnění hlavního závazku). K některým dalším případům zániku hlavního závazku je třeba dodat následující:

a) Novace

Novace má za následek i zánik ručení. K dalšímu trvání ručitelského zá-

⁴⁷⁾ Srov. A. Weill, práce cit. v pozn. č. 34, str. 11.

vazku je třeba nové smlouvy uzavřené mezi věřitelem a ručitelem (srov. § 90). Když však původní závazek zanikl jen zčásti, trvalo by zčásti i ručení a zajišťovalo by zbytek původního závazku.

b) Prominutí dluhu (§ 91)

Dohoda věřitele a dlužníka o prominutí dluhu znamená ve svých důsledcích i zánik ručení. Je-li však tato dohoda neplatná, zůstává ručitelský závazek zachován. Relativní neplatnosti se může dovolat i ručitel (má-li z určitých důvodů zájem na plnění).

II. Případy, kdy nedochází k zániku ručení, i když hlavní závazek zanikl

a) Narovnání (§ 92)

V důsledku narovnání ručitelský závazek nezaniká. Nedal-li ručitel k narovnání souhlas, může věřiteli namítat vše, co by mohl namítat, kdyby k narovnání nedošlo (§ 92).

b) Dluh byl zaplacen třetí osobou, kterou není ani dlužník ani ručitel. Tato třetí osoba vstupuje do práv věřitele a má právo požadovat plnění od dlužníka. Toto plnění je i nadále zjištěno ručením.

III. Případy, kdy dochází k zániku ručení, ale nikoli k zániku hlavního závazku

1. Obecné důvody

a) Zánik ručení dohodou stran

V tomto případě dochází k zániku ručitelského závazku aniž je tím dotčena existence hlavního závazku. V případě solidárního ručení je osvobozen od plnění jen ten ručitel, s nímž věřitel dohodu o zániku ručení sjednal. Ve vztahu k ostatním rukojmím není tento ručitel však osvobozen od té části plnění, která na něj — na základě vnitřního právního vztahu mezi ručiteli — připadá.

b) Započtení (kompenzace)

Stane-li se ručitel věřitelem věřitele hlavního závazku, může namítnout kompenzaci závazků. Namítnutím kompenzace přivodí zánik závazku a osvobozuje tím zároveň od plnění i dlužníka. Proti dlužníkovi mu však zůstává právo postihu. Je-li věřitelem požádán o plnění jako první dlužník, nemůže se možnosti kompenzace mezi věřitelem a ručitelem dovolat.

c) Složení do notářské úschovy (§ 62)

d) Splnutí

Splynutím osoby věřitele a ručitele znamená zánik ručení, nikoli však zánik hlavního dluhu. Pokud dojde k splnutí hlavního dlužníka a ručitele, stává se ručitel dlužníkem. Z povahy věci se podává, že dochází k zániku ručení. Bylo-li smluveno ručení za ručitele, stává se područitel ručitelem.

2. Speciální důvod

Ručitel může odmítnout plnit věřiteli, jestliže nemůže vstoupit do práv věřitele. Věřitel je povinen nejen zachovat pro ručitele všechny právní prostředky potřebné k vymožení dluhu od dlužníka, ale tyto prostředky na něho též převést. Tato povinnost se týká těch právních prostředků, které vznikly nejen do vzniku ručení, ale i těch, které vznikly i po vzniku ručení. V tom případě, že tyto právní prostředky nelze převést jak z viny věřitele, tak i ručitele, plnění ručitele se poměrně omezí. Na straně věřitele stačí, jde-li o jednání nedbalostní (např. opomene vymáhat dluh na dlužníkovi, který se po splatnosti závazku vystěhoval do ciziny).

Plnil-li ručitel věřiteli a věřitel na něho potřebné právní prostředky nepřevěděl, je třeba přiznat právo na náhradu škody vůči věřiteli, jsou-li splněny ostatní podmínky pro vznik odpovědnosti za škodu.

Závěrem je třeba připomenout, že smrtí dlužníka trvá ručitelský závazek v rozsahu, v jakém trvá závazek hlavní. Zatímco dědici dlužníka odpovídají za jeho dluh do výše ceny nabytého dědictví, ručitel ručí za splnění dluhu ve sjednaném rozsahu (srov. k tomu i R 62/1973).^{47a)}

Ručitelský závazek zaniká jen tehdy, byla-li povinnost vázána na jeho osobu (§ 95). Pokud však ručitelský závazek nemá osobní charakter, přechází na dědice.

^{47a)} Stejně např. J. Földes, Niektoré problémy zodpovednosti dedičov za dlžoby poručiteľa, Bulletin advokacie, červen — září 1971, str. 81; jinak J. Spáčil, K některým sporným otázkám institutu ručení, Právní obzor č. 5/1983 str. 401, 402.

Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů

POJEM

Dohodou o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů dlužník souhlasí, aby mu plátce prováděl srážky ze mzdy nebo jiných příjmů a poukazoval je ve prospěch věřitele.

FUNKCE

1. Zajišťovací

V důsledku uzavřené dohody se věřiteli přiznává právo na část dlužníkovy mzdy nebo jiných dlužnickových příjmů. Z hlediska zajištění věřitelovy pohledávky se vznikem dohody majetková podstata dlužníka nerozšiřuje. Dlužník odpovídá za splnění dluhu i nadále celým svým majetkem tak, jako odpovídal před uzavřením dohody o srážkách ze mzdy. Věřiteli se však dostává práva na určitou část dlužníkovy mzdy, takže se prakticky dostává do stejného postavení, které by měl při výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy podle § 305 an. o.s.ř. Tato dohoda znamená pro věřitele jistotu nejen v tom, že část mzdy nebude dlužníkovi vůbec vyplacena a tím i vyloučena z jeho dispozice, nýbrž i v tom, že tato část mu bude plátcem přímo poukazována. Tím vším se výrazně zvyšuje věřitelova jistota, že obdrží své plnění nazpět.

Za předpokladu, že je v pracovním nebo obdobném poměru, nemá dlužník možnost po sjednání dohody výplatu částek věřiteli jednostranně ovlivnit.

Zajišťovací funkci dohody o srážkách ze mzdy částečně oslabuje její *relativní povaha*, která je dána povahou věci. Smrtí dlužníka práva a povinnosti z této dohody zanikají a nepřecházejí na dlužníkovy dědice (§ 95).

2. Uhrazovací

Uhrazovací funkce vystupuje u dohody o srážkách ze mzdy výrazně do popředí. Je tomu tak proto, že tato dohoda představuje zároveň i dohodu

o způsobu, jak má být zajištěná pohledávka uspokojena. Částky, které plátce mzdy dlužníkovi strhává a poukazuje je přímo věřiteli, znamenají postupné plnění dluhu. Prostřednictvím tohoto zajišťovacího prostředku tak dochází i k zániku závazku.

ZNAKY

1. Jde o právní vztah akcesorický

K platnosti dohody o srážkách ze mzdy se vyžaduje existence hlavního závazku, který je touto dohodou zajištěn. Pokud by hlavní závazek byl neplatný, byla by neplatná i dohoda o srážkách ze mzdy.

2. Jde o dvoustranný právní úkon

Dohodu o srážkách ze mzdy uzavírají dlužník a věřitel. Jde o právní úkon, který musí splňovat náležitosti vyžadované občanským zákoníkem (§ 34 an.). Zatímco v případě smrti věřitele do jeho práv vstupují jeho právní nástupci – dědici, smrtí dlužníka práva a povinnosti z dohody zanikají.

3. Jde o písemný úkon

Dohoda o srážkách ze mzdy musí být uzavřena v písemné formě. Nedostatek písemné formy by měl za následek její neplatnost (srov. § 40a).

4. Jde o právní úkon konsensuální

Dohoda o srážkách ze mzdy vzniká jakmile se dlužník a věřitel dohodnou na jejím obsahu (§ 44). Proti plátcí mzdy nabývá věřitel práva na výplatu srážek okamžikem, kdy byla plátcí dohoda předložena (§ 57/2).

SUBJEKTY

Subjekty smlouvy dohody o srážkách ze mzdy jsou:

1. Dlužník

2. Věřitel

Ad 1. Jako dlužník může vystupovat ten, kdo má právo na mzdu nebo jiný obdobný příjem. Z toho plyne, že to může být pouze občan (osoba fyzická). Z povahy věci vyplývá, že jako dlužník nemůže vystupovat ani organizace, ani stát.

Občan musí mít způsobilost k uzavření dohody o srážkách ze mzdy. Vzniká otázka, zda dohodu o srážkách ze mzdy nebo obdobných příjmů může uzavřít nezletilec, který je již v pracovním nebo obdobném poměru. Na tuto otázku nelze odpovědět jednoznačně. Odpověď závisí na tom, jak bude posouzena způsobilost nezletilce k uzavření hlavního závazku. Jestliže nezletilci bude přiznána způsobilost k uzavření hlavního závazku podle § 9 je zcela na místě přiznat mu i způsobilost takový svůj závazek zajistit. Jde-li však o takový závazek, k jehož uzavření nezletilec způsobilost nemá, nelze mu přiznat ani způsobilost tento závazek zajistit.

Občanský zákoník hovoří ve svém § 57, že uspokojení pohledávky lze zajistit písemnou dohodou mezi věřitelem a dlužníkem o srážkách ze mzdy. Vzdor textu zákona lze soudit, že *právo uzavřít dohodu* o srážkách ze mzdy je *třeba přiznat též ručiteli*. Ručitel má — i když podle platné čs. úpravy jen subsidiárně — povinnost dluh splnit. Neplní-li dlužník, lhostejno z jakého důvodu, svůj dluh, věřitel má právo žádat o splnění ručitele. Ručitel má možnost uzavřením dohody o srážkách ze mzdy dluh zajistit a zároveň ho postupně plnit. Ručitel musí o uzavření této dohody vyrozumět dlužníka.

Zajišťuje-li se dohodou o srážkách ze mzdy solidární dluh, je oprávněn k uzavření dohody kterýkoli ze solidárních dlužníků. Každý z nich má povinnost plnit v celém rozsahu, tak jako by byl zavázán sám. Splní-li některý ze spoludlužníků celý dluh, má právo požadovat od ostatních spoludlužníků to, co plnil i za ně. U dílčích závazků mohou dlužníci zajistit jen tu část dluhu, která na ně ze společného závazku připadá.

ad 2. Jako věřitel může vystupovat občan, organizace event. stát. Rovněž věřitel musí mít způsobilost k právním úkonům. Je-li na straně věřitelské více subjektů, musí se dohodnout, kolik má každý z nich od plátce dlužníkovy mzdy dostat. V případě pochybnosti má plátce mzdy možnost uložit plnění do notářské úschovy podle § 83.

Je třeba výslovně upozornit na to, že plátce dlužníkovy mzdy není subjektem dohody o srážkách ze mzdy. Povinnost provádět srážky pro něho vyplývá přímo ze zákona. Nelze vyloučit, že plátce mzdy bude zároveň vystupovat i jako věřitel pohledávky; vždy však musí jít o vztah občanskoprávní. (Dohodu o srážkách ze mzdy jako zajišťovací prostředek zná i zákoník práce — srov. jeho § 122).

PŘEDMĚT

Předmětem dohody je mzda nebo jiné příjmy, s nimiž se při výkonu rozhodnutí nakládá jako se mzdou (§ 57 odst. 1,3). Zákon rozeznává:

a) *nárok na dlužníkovu mzdu,*

b) *nárok na jiné dlužnickovy příjmy*, s nimiž se při výkonu rozhodnutí nakládá jako se mzdou.

Ad a) V prvním případě jde o nárok, který přísluší pracovníku podle zákoníku práce (§ 111 odst. 1 ZP).

Podle § 113 ZP se rozumí mzdou základní mzda, prémie, příplatky a ostatní odměny poskytované za plnění pracovních úkolů i podíly na hospodářských výsledcích. Srážky se provádějí z čisté mzdy. Způsob výpočtu čisté mzdy a podrobnosti provádění srážek jsou upraveny příslušnými ustanoveními občanského soudního řádu. Za mzdu se pokládá i pracovní odměna osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě apod.

Ad b) V druhém případě odkazuje občanský zákoník na ustanovení § 229 o.s.ř. Při tom sluší rozlišovat jednak nároky na pracovní odměnu člena jednotného zemědělského družstva (§ 58 zák. č. 122/1975 Sb. o zemědělském družstevnictví), je-li splněna podmínka, že jde o odměnu, která je vyplácena v pevných částkách a dále příjmy, které povinnému nahrazují odměnu za práci. Mezi příjmy, které náležejí do této skupiny, lze uvést zejména *důchod* (zák. č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení ve znění opatření č. 76/1979 Sb., nařízení vlády ČSSR č. 106/1979 Sb., zákon č. 150/1979 Sb., zák. opatření č. 7/1982 Sb. o zvýšení důchodů a o některých změnách zákona o sociálním zabezpečení, nařízení vlády ČSSR č. 9/1982 Sb. a zákona č. 73/1982 Sb.); *nemocenské* poskytované podle zákona č. 54/1956 Sb. o nemocenském pojištění zaměstnanců a zákona č. 87/1968 Sb., zák. opatření č. 8/1982 Sb. a zákona č. 73/1982 Sb.; *peněžitá pomoc v mateřství* poskytovaná podle zák. č. 88/1968 Sb. o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění ve znění nařízení vlády ČSSR č. 98/1971 Sb., nař. vlády č. 106/1979 Sb., nař. vlády ČSSR č. 9/1982 Sb. o zvýšení některých sociálních dávek na děti a ve znění zákona č. 73/1982 Sb.; *nároky vyplývající ze zákona č. 107/1971 Sb. o mateřském příspěvku* ve znění zák. opatření č. 8/1982 Sb., *náhrada poskytovaná za výkon společenských funkcí* (§ 124 odst. 2 zák. práce), atd.

Předmětem dohody může být i odměna, poskytovaná podle dohody o pracovní činnosti (§ 234 odst. 2 písm. d) zák. práce), pokud má povahu opakujícího se příjmu. Nepatří sem však odměna poskytovaná na základě dohody o provedení práce, která má povahu jednorázového plnění.

Ze všeho, co bylo uvedeno, vyplývá, že dohodou podle § 57 lze zajistit jen *peněžitě pohledávky*. Nepeněžitě pohledávky se k zajištění tímto způsobem nehodí.

OBSAH

Obsahem dohody o srážkách ze mzdy jsou subjektivní práva a povinnosti dlužníka a věřitele na jedné straně a plátce na straně druhé. Na straně věřitele jde především o právo na výplatu srážky ze mzdy v rozsahu stanoveném dohodou. Občanský zákoník stanoví výslovně, že srážky ze mzdy nesmějí činit více, než by činily srážky při výkonu rozhodnutí (§ 57 odst. 1 — srov. i § 507 b). Mohou ovšem činit méně. Je přípustné, aby dlužník uzavřel dohodu o srážkách ze mzdy s více věřiteli, avšak celkový rozsah srážek nesmí činit více, než zákon připouští. Povinnost kontrolovat, zda srážky ze mzdy nečiní, více než by mohly činit při výkonu rozhodnutí, tíží plátce mzdy.

Na straně dlužníka jde o právo, aby plátce prováděl srážky podle dohody ve stanovené výši a po sjednanou dobu. Povinností dlužníka je trpět srážky ze mzdy. Výše již byla učiněna zmínka o tom, že za trvání pracovního nebo obdobného poměru dlužník nemůže provádění srážek jednostranně vyloučit.

Pokud plátce své povinnosti poruší, ať již ve vztahu k dlužníkovi či věřiteli, vzniká oprávněnému právo na náhradu škody, za předpokladu, že jsou splněny i ostatní předpoklady vzniku odpovědnosti.

VZNIK

1. Dohoda o srážkách ze mzdy vzniká, jakmile se strany dohodnou na jejím obsahu. Dohoda musí obsahovat *individualizaci věřitelovy pohledávky* (zejm. její výši včetně příslušenství), *označení plátce dlužnickovy mzdy*, *souhlas dlužníka s prováděním srážek*. K platnosti této dohody se vyžaduje její písemná forma. Nedostatek požadované formy způsobuje neplatnost dohody. Od vzniku dohody je třeba odlišovat její účinnost. Podle výslovného ustanovení zákona nastávají právní účinky dohody okamžikem, kdy byla plátci dohoda předložena. Jejím předložením plátci nabývá věřitel práva na výplatu srážek. Okamžik předložení dohody má význam pro pořadí jednotlivých pohledávek (platí zde *prior tempore potior iure*).
2. Stane-li se, že témuž plátci je předložena dohoda o srážkách ze mzdy podle § 57 a zároveň výkon rozhodnutí pro jinou pohledávku srážkami ze mzdy podle § 276 osř., platí pro jejich uspokojení pořadí, v jakém byly předloženy. Je-li předloženo ve stejném pořadí více dohod, uspokojí se poměrně, maximálně v rozsahu stanoveném pro výkon rozhodnutí.
3. Je sporné, jak postupovat, dojde-li při provádění srážek ke změně plátce mzdy. Zatímco při výkonu rozhodnutí občanský soudní řád pamatuje na tyto případy v ustanovení § 293 odst. 1, 2, kde stanoví, že výkon rozhodnu-

tí je povinen provádět nadále nový plátce mzdy, přičemž se věřiteli zachovává stejné pořadí, jaké měl, občanský zákoník neobsahuje v tomto směru žádné ustanovení. Lze proto dovodit, že *při změně plátce mzdy musí být uzavřena nová dohoda* o srážkách ze mzdy, v níž musí být označen nový plátce mzdy. To samé platí i v případě, že dojde ke změně plátce mzdy, který prováděl jak srážky podle § 57, tak i podle 276 an. o.s.ř. Již citované ustanovení § 293 odst. 2 o.s.ř. zachovává pohledávce při výkonu rozhodnutí pořadí, které měla u předchozího plátce. Nic takového však nelze z občanského zákoníku dovodit.⁴⁸⁾ Znamená to, že postavení věřitele, jehož právo je zajištěno dohodou o srážkách ze mzdy podle § 57, je při změně plátce méně chráněno než při změně plátce mzdy, který provádí výkon rozhodnutí.

Tento výklad však vzbuzuje určité pochybnosti. Dlužník uzavře např. s věřitelem dohodu o srážkách ze mzdy podle § 57. Poté je veden na jeho mzdu výkon rozhodnutí pro pohledávku, která vznikla později (roz. po uzavření dohody o srážkách ze mzdy) ve prospěch jiného věřitele. Dlužník, aby získal vyšší mzdu a mohl tak dluh snáze splácet, změní zaměstnání za výhodnější. Tím však věřitel, který uzavřel s dlužníkem dohodu o srážkách ze mzdy podle § 57, své pořadí ztrácí.

Ukazuje se tak, že platná právní úprava dohody o srážkách ze mzdy jako zajišťovacího prostředku nezajišťuje právní ochranu věřitele zcela důsledně. De lege ferenda by proto právní úprava srážek ze mzdy jako zajišťovacího prostředku měla být na stejné úrovni se srážkami ze mzdy prováděnými při výkonu rozhodnutí. Výslovná právní úprava zakotvující vázanost i nového plátce mzdy dříve uzavřenou dohodou při zachování pořadí, by pro věřitele představovala ve svých důsledcích prohloubení jeho práv a jeho jistoty co do účinnosti zajištění.

ZÁNÍK

1. Zánikem hlavního závazku, zejména splněním
2. Složením plnění do notářské úschovy

V tomto případě zánik vyplývá z ustanovení § 62.

3. Dohodou věřitele a dlužníka

Věřitel se může s dlužníkem dohodnout, že dohodu o srážkách ze mzdy zruší.

4. Splynutím dlužníka a věřitele
5. Smrtí dlužníka

Zatímco smrtí dlužníka přechází jeho dluh do výše nesplacené částky

⁴⁸⁾ Srov. J. Fiala, Střet dohod o srážkách ze mzdy se srážkami podle výkonu rozhodnutí, SZ č. 8/1964 str. 62; J. Rubeš, SZ 1967, str. 209.

na dědice (s omezením podle § 470), nepřechází na dědice povinnost trpět srážky ze mzdy. Smrtí věřitele povinnost dlužníka nezaniká, nýbrž trvá i nadále. Do práv věřitele vstupují jeho právní nástupci.

6. Ztrátou dlužníkovy práva na mzdu nebo jiný příjem

Tento způsob zániku vyplývá z povahy věci. Pokud dlužník nemá právo na mzdu nebo jiný obdobný příjem, plátce nemá z čeho by srážky prováděl.

Omezení převodu nemovitosti

POJEM

Smlouvou o omezení převodu nemovitosti se dlužník zavazuje, že nepřevéde svou nemovitost bez souhlasu věřitele na jiného, dokud pohledávka nebude uspokojena (§ 58).⁴⁹⁾

Dlužník je tímto způsobem podstatně omezen ve svém dispozičním právu s věcí nakládat. Dispoziční právo mu však není odňato zcela (např. může nemovitost přenechat k dočasnému užívání — § 397). Je však zbaven možnosti činit takové právní úkony (je nerozhodné, zda jde o právní úkony úplatné či bezúplatné), které se dotýkají samotné existence jeho vlastnického práva k nemovitosti. Jinak řečeno, smlouvou o omezení převodu nemovitosti dochází k významnému omezení obsahu subjektivního vlastnického práva dlužníka ohledně určité nemovitosti.

Zároveň se však tímto způsobem z majetku dlužníka vyděluje určitá část, která v případě, že dlužník svůj dluh nesplní, slouží jako úkojová masa pro věřitele. Je však třeba zdůraznit, že dlužník zůstává zavázán věřiteli osobně a odpovídá mu veškerým svým majetkem (nikoli jen nemovitostí, jejíž převod je omezen). Ohledně zajištěné nemovitosti však má věřitel jistotu, že bez jeho souhlasu nemůže dojít k *smluvnímu* převodu vlastnického práva na třetí osobu.

FUNKCE

Zajišťovací

Podstata zajišťovací funkce omezení převodu nemovitosti spočívá v tom, že dlužník nemůže převést bez souhlasu věřitele nemovitost na třetí osobu. Jinak vyjádřeno, dlužník, který plnění od věřitele přijal a dohodl s ním omezení převodu nemovitosti, bude i zároveň subjektem, který se nemůže — pokud svůj dluh nesplní — vyhnout prodeji nemovitosti jako formě event. výkonu rozhodnutí.

⁴⁹⁾ Omezení převodu nemovitosti upravuje i zákoník práce (srov. § 248 ZP).

Nesporným posílením jistot věřitele je i skutečnost, že právo omezení převodu nemovitosti se nepromlčuje (§ 100 odst. 2). Naproti tomu však pohledávka zajištěná omezením převodu nemovitosti se promlčuje v desetileté době (§ 109).

S vyloučením omezení převodu nemovitosti z předmětu promlčení lze souhlasit. V opačném případě by se totiž omezení převodu — jakožto právo majetkové — promlčelo v obecné tříleté promlčecí době, zatímco zajištěná pohledávka by se promlčela až po uplynutí desetileté lhůty (§ 109). Vyloučením omezení převodu z předmětu promlčení se věřiteli dostává jistoty, že se v důsledku události (běhu času) jeho zajišťovací prostředek neoslabí. Touto úpravou se občanský zákoník přiklonil k teoretickému pojetí, podle něhož je počátek a průběh promlčecí doby u akcesorických právních vztahů stanoven nezávisle na promlčecí době hlavního závazku.⁵⁰⁾ (Z opačné teoretické koncepce, tj. z důsledného propojení promlčecí doby hlavního a akcesorického závazku, vychází např. zákoník mezinárodního obchodu — § 200 ZMO).

V této souvislosti je třeba se vyjádřit k otázce nezanedbatelného praktického dosahu, a sice jak tomu bude s promlčecí dobou věřitelova práva zajištěného omezením převodu nemovitosti, jestliže toto omezení z nějakého důvodu zaniklo (např. dohodou). Bude se za zmíněných podmínek toto právo i nadále promlčovat v desetileté době, anebo začne běžet obecná promlčecí doba? Tuto otázku občanský zákoník výslovně neupravuje, takže nezbyvá, než ji řešit výkladem. Domnívám se, že s ohledem na požadavek právní jistoty a ochrany nabytých práv, je třeba se přiklonit k názoru, že i po zániku omezení převodu nemovitosti se právo věřitele promlčí v desetileté době.

Omezení převodu nemovitosti plní nepřímou i uhrazovací funkci. Občanský soudní řád umožňuje věřiteli podat návrh na výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti (§ 335 an. občanského soudního řádu). Přitom pohledávky, v jejichž prospěch je u státního notářství zaregistrováno omezení převodu, se uspokojují podle ustanovení § 337 o.s.ř.

Posílení postavení věřitele lze spatřovat i v tom, že pokud se pojistná událost týká nemovitosti, jejíž převod je vázán na souhlas věřitele a věřitel ohlásí nejpozději do výplaty plnění, že u státního notářství je registrováno omezení převodu nemovitosti, plní pojišťovna jen s jeho souhlasem (§ 366). Odepře-li věřitel souhlas k plnění, složí je pojišťovna do notářské úschovy.

Závěrem lze uvést, že omezení převodu nemovitosti sleduje specifickými prostředky shodný cíl, kterým je posílit právní postavení věřitele a prohloubit jeho jistoty, pokud jde o splnění jeho pohledávky dlužníkem.

⁵⁰⁾ Srov. k tomu J. Švestka, Z. Češka, J. Chyský, práce cit. v pozn. č. 33, str. 49.

ZNAKY

1. Jde o akcesorický právní vztah

Omezení převodu nemovitosti slouží k zajištění hlavního závazku dlužníka. Závazek dlužníka je ve vztahu k zajišťovací úloze omezení převodu vztahem hlavním — určujícím, zatímco omezení převodu nemovitosti je vztahem akcesorickým — vedlejším. Hlavní závazek musí v době vzniku omezení převodu existovat. Platnosti omezení převodu nebrání, je-li např. hlavní závazek podmíněný. Výše hlavního závazku musí být v každém případě přesně stanovena. Rozsah hlavního závazku však neovlivňuje rozsah závazku vedlejšího v té míře, jako je tomu např. u ručitelského závazku. V praxi to konkrétně znamená, že hodnota nemovitosti, jejíž převod je omezen, může být — a také skutečně je — vyšší, než kolik činí výše hlavního závazku. Na druhé straně lze připustit, aby hodnota nemovitosti byla nižší, než činí rozsah hlavního závazku. I když taková dohoda o omezení převodu plní zajišťovací funkci jen zčásti, neboť představuje pro věřitele omezenou záruku, nezpůsobuje sama tato skutečnost neplatnost smlouvy o omezení převodu nemovitosti.

2. Jde o relativní právní vztah

Zákonodárce upravil omezení převodu nemovitosti jako právní vztah relativní. Z toho především vyplývá, že práva a povinnosti ze smlouvy o omezení převodu nemovitosti zavazují pouze samotné účastníky smlouvy. Musí proto být vždy dodržen požadavek individualizace smluvních stran. Na relativní povaze právního vztahu omezení převodu nemovitosti nemění nic ani skutečnost, že zákon umožňuje smluvním stranám sjednat účinky omezení převodu i pro dědice dlužníka (§ 58).

3. Jde o právo nedílné

Každá část nemovitosti zajišťuje celý dluh. Naopak platí, že každá část dluhu je zajištěna celou nemovitostí. S tím není v rozporu, je-li zastaven spoluvlastnický podíl k nemovitosti (vždy však musí být zastaven celý, nikoli jen jeho část).

4. Jde o složený právní úkon

K tomu aby smlouva o omezení převodu vznikla, se vyžaduje dohoda (konsensu) mezi věřitelem a dlužníkem o omezení převodu nemovitosti. Smlouva o omezení převodu podléhá registraci státním notářstvím. Okamžik registrace je důležitý zejména pro pořadí pohledávek při eventuálním výkonu rozhodnutí.

5. Jde o bezúplatný právní úkon

Při uzavření smlouvy o omezení převodu nemovitosti si její účastníci neposkytují vzájemně žádné plnění. Existence hlavního závazku, jehož obsahem je poskytnutí plnění dlužníkovi, je předpokladem vzniku omezení převodu nemovitosti, podmiňuje jeho vznik, ale do samotné podstaty smlouvy o omezení převodu nemovitosti nepatří.

SUBJEKTY

Smlouvu o omezení převodu nemovitosti uzavírá *věřitel s vlastníkem nemovitosti*.

Jako věřitel může vystupovat občan, socialistická či nesocialistická organizace, event. stát.

Jako vlastník nemovitosti vystupuje především dlužník (u společných závazků spoludlužník). Je však možné, aby dohodu o omezení převodu nemovitosti sjednal i ručitel, který dluh dlužníka zajišťuje. Dlužníkem však může být jen občan nebo nesocialistická organizace. Dlužník vystupuje buď jako vlastník určité nemovitosti, nebo jako její spoluvlastník. Má-li být zatížena omezením převodu celá nemovitost, která je v podílovém spoluvlastnictví, musí s touto smlouvou souhlasit všichni spoluvlastníci, neboť v tomto případě nejde o běžnou záležitost ve smyslu § 138. Platnosti dohody o omezení převodu nebrání, sjedná-li tuto dohodu jen některý ze spoluvlastníků ohledně svého podílu. V takovém případě spoluvlastník nepotřebuje k dohodě souhlas ostatních podílových spoluvlastníků, i když jde o nemovitost v osobním vlastnictví (R 22/1972). S tímto stanoviskem soudní praxe lze souhlasit. Samotná dohoda o omezení převodu neznamena žádnou změnu v osobě spoluvlastníka a nedotýká se proto zájmů ostatních spoluvlastníků. Je-li nemovitost v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, vyžaduje se k uzavření smlouvy o omezení převodu souhlas obou manželů. Ani v tomto případě nejde o běžnou záležitost, kterou by mohl vyřídit kterýkoli z manželů (§ 145 — srov. i R 15/1973).

Oprávnění uzavřít smlouvu o omezení převodu nemovitosti však nelze přiznat osobnímu uživateli pozemku. Právo osobního užívání není nemovitostí a nelze je samostatně převádět. Z podstaty osobního užívání rovněž vyplývá, že přenecháním pozemku do osobního užívání se přenechává občanům užitná hodnota věcí, nikoli dispoziční právo, které zůstává zachováno vlastníku nemovitosti. Jde-li však o pozemek, který byl přenechán do osobního užívání k výstavbě rodinného domku, chaty či garáže, lze přiznat právo uzavřít smlouvu o omezení převodu nemovitosti i osobnímu uživateli, nikoli však ohledně pozemku, nýbrž ke stavbě, která má být na

pozemku postavena. Stavebníka je totiž třeba považovat již v průběhu stavby za jejího vlastníka, takže dohodu o jejím omezení lze sjednat, jakmile bylo stavebníkovi vydáno stavební povolení. V posléze uvedeném případě však sjednává tento subjekt dohodu *nikoli* jako *osobní uživatel pozemku, nýbrž jako vlastník stavby*.

Subjekty právního vztahu omezení převodu nemovitosti se mohou stát i dědici dlužníka za předpokladu, že to bylo výslovně smluveno (§ 58). Právní účinky pro dědice lze sjednat i dodatečně, tj. poté co smlouva o omezení převodu nemovitosti vznikla. Vzhledem k výslovnému znění zákona, který hovoří pouze o dědicích dlužníka, nelze ze smlouvy dovozovat vázanost i jiných osob (dědici dlužníkových dědiců však vázáni jsou). Právní účinky omezení převodu se vztahují jak na dědice nepravého, tak po úspěšné žalobě na vydání dědictví i na dědice pravého (§ 485).

V této souvislosti však sluší poznamenat, že platná právní úprava vzbuzuje určité pochybnosti, pokud jde o vázanost dědiců účinky omezení převodu nemovitosti. Je tomu tak zejména z těchto důvodů:

Ustanovením § 58 zákonodárce opouští obecnou zásadu právní úpravy přechodu práv a povinností obsaženou v § 95, podle níž práva a povinnosti přecházejí smrtí z osoby jedné na její právní nástupce, ledaže by se jednalo o takový závazek, který je spjatý s osobou zůstavitele. Z platné právní úpravy lze dovodit, že zákonodárce považuje omezení převodu z hlediska dlužníka za jeho výlučně osobní závazek. Z toho se podává, že omezení převodu zanikne smrtí dlužníka, nebylo-li smluveno i s účinky pro dědice. Zákonodárce zvolil tuto právní konstrukci zřejmě i z toho důvodu, aby prohloubil relativní povahu smlouvy o omezení převodu nemovitosti, tj. aby ze smlouvy byli vázáni jen její účastníci a jen výjimečně i osoby další.

Závazek dlužníka, který spočívá v jeho povinnosti nepřevést nemovitost na jiného, je však nutno z teoretického hlediska chápat jako kterýkoli jiný závazek majetkové povahy, a proto jako takový ho nutno podřadit pod obecnou právní úpravu obsaženou v § 95.

Na podporu tohoto názoru lze uvést i to, že omezení převodu nemovitosti je výslovně jako právo majetkové vyloučeno i z promlčení (§ 100 odst. 2). Ve svých důsledcích platná právní úprava znamená oslabení postavení věřitele, který je nucen — chce-li, aby omezením převodu byli vázáni i dědici dlužníka — tyto účinky výslovně sjednat.⁵⁴⁾

Proto by obecná právní úprava přechodu práv a povinností, obsažená v § 95, podle níž by se účinky omezení převodu nemovitosti bez dalšího vztahovaly i na dědice zůstavitele, byla pro věřitele značně příznivější.

⁵⁴⁾ V praxi státní spořitelny sjednávají dohodu o omezení převodu nemovitosti vždy i s účinky pro dědice.

Přesvědčivosti právní úpravy nepřispívá ani to, když v již zmíněném § 100 odst. 2 chápe zákonodárce omezení převodu nemovitosti jako právo majetkové, zatímco v § 58 jako výlučně osobní. Tento rozdíl vynikne zejména ze srovnání s právním postavením věřitele pohledávky, jehož právo přechází smrtí bez dalšího — a budiž poznamenáno, že zcela správně — na jeho dědice.

PŘEDMĚT

1. Na předmět hlavního závazku, který je omezením převodu zajištěn, jsou vyslovovány odlišné názory. V soudní a notářské praxi převládá názor, že omezením převodu nemovitosti lze zajistit jen pohledávku peněžitou.⁵²⁾ Argumentuje se zněním § 60, který odkazuje na občanský soudní řád, pokud jde o pořadí a způsob uspokojení pohledávek zajištěných omezením převodu nemovitosti při výkonu rozhodnutí. Konkrétně jde o ustanovení § 337 o.s.ř. o rozvrhu výtěžku prodeje nemovitostí. Výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti může být totiž nařízen jen pro peněžitou pohledávku. S tímto názorem lze vyslovit souhlas.

Část občanskoprávní teorie však připouští omezení převodu nemovitosti i pro pohledávky nepeněžité.⁵³⁾

Předmětem zajištění je pohledávka včetně jejího příslušenství (§ 121 odst. 3).

2. Předmětem omezení převodu nemovitosti může být pouze nemovitost.

Nemovitostmi se rozumějí ve smyslu § 119 pozemky a stavby spojené se zemí pevnými základy. Nemovitostmi jsou rovněž byty v osobním vlastnictví (zák. č. 52/1966 Sb. ve znění zák. č. 30/1978 Sb.).

Nemovitost, která je předmětem omezení, musí být náležitě označena — individualizována (identifikována).

a) Je-li předmětem omezení stavba, může být sporné, na co vše se omezení vztahuje. Zda pouze na stavbu hlavní (např. rodinný domek) nebo i na garáž, kůlny, atp. V průběhu zajištění závazku omezením převodu může též dojít k přístavbě, nástavbě resp. jiným stavebním úpravám. Vztahuje se omezení převodu i na tyto nové resp. další stavby, které v době uzavření smlouvy o omezení převodu ještě neexistovaly, či nikoliv? V těchto případech je nutno rozlišovat:

aa) Jde-li o *samostatnou* stavbu (např. garáž), kterou lze funkčně i prosto-

⁵²⁾ K tomu srov. S. Lány, K možnostem využití omezení převodu nemovitosti, Socialistická zákonnost 8/1976, str. 476 an. V. Halouzka, Zajištění nepeněžité pohledávky omezením převodu nemovitosti, Socialistická zákonnost 1976, str. 353 an., Československé občanské právo, skriptum, pod red. J. Švestky, II., UK 1982, str. 25.

⁵³⁾ Srov. Československé občanské právo, učebnice, Praha 1974, sv. I., str. 524.

rově od hlavní stavby oddělit, lze dospět k závěru, že na takové stavby se omezení převodu nevztahuje a lze je proto převádět bez souhlasu věřitele.

bb) Jde-li však o drobné stavby nebo o takové stavby, které jsou svým prostorovým uspořádáním a funkčním určením spojeny se stavbou hlavní tak, že jsou jako takové *součástí* stavby, nutno omezení převodu vztáhnout i na ně. Ze zvýšené hodnoty nemovitosti má samozřejmě prospěch věřitel. Rozlišování stavby a její součásti event. příslušenství má proto značný význam.

Smlouvu o omezení převodu nemovitosti lze sjednat pro nemovitost, která je v osobním nebo soukromém vlastnictví (v praxi státní spořitelny vyžadují u půjček na nutné opravy a povinné stavební úpravy obytných domů v soukromém vlastnictví *vždy* zajištění omezením převodu nemovitosti bez ohledu na výši půjček).⁵⁴⁾

Předmětem smlouvy o omezení převodu musí být vždy celá nemovitost. Nelze platně sjednat takovou dohodu, kdy předmětem zajištění by byla jen ideální část nemovitosti, která je ve výlučném vlastnictví jednoho subjektu, i když by tato část svou hodnotou odpovídala výši dluhu. Bylo však již uvedeno, že platnosti dohody o omezení převodu nebrání, sjedná-li tuto dohodu jen jeden podílový spoluvlastník ohledně svého spoluvlastnického podílu. I v tomto případě však musí být předmětem zajištění celý spoluvlastnický podíl.

Pro jednu pohledávku lze zřídit dohodu o omezení převodu více nemovitostí. Naopak platí, že pro více pohledávek lze sjednat dohodu o omezení převodu jedné nemovitosti. Pokud cena nemovitosti přesahuje výši pohledávek, má věřitel jistotu, že jeho pohledávka je bezpečně zajištěna. Jestliže však souhrn pohledávek přesahuje hodnotu nemovitosti, budou pohledávky uspokojeny podle § 337 o.s.ř. V souvislosti s cenou nemovitosti se nabízí otázka, jak postupovat v případě, když cena nemovitosti se snižuje např. v důsledku nečinnosti dlužníka, který se nestará o její údržbu, opravu, atp. anebo když neuplatní právo na náhradu škody, i když má podle hmotného práva na ni nárok. S ohledem na zákonnou úpravu lze soudit, že věřiteli žádné právo vůči dlužníkovi v tomto případě nevzniká, ledaže by existovaly předpoklady pro použití § 417 (srov. též čl. VII).

b) Předmětem omezení převodu nemovitosti *nemohou být zásadně zemědělské pozemky* v individuálním vlastnictví občanů. K těmto pozemkům má JZD právo družstevního užívání nebo zemědělská organizace užívací právo k zajištění výroby. Z povahy užívacích vztahů k půdě, jakož i vzhledem k celospolečenskému zájmu na řádném a úplném obdělávání půdy lze odůvodnit závěr, že omezení převodu těchto nemovitostí nemá již v současné době svou opodstatněnost a význam.

⁵⁴⁾ Srov. Sbírku pokynů pro provoz ČSTSP č. 3 — Půjčky.

Naproti tomu lze soudit, že předmětem omezení mohou být *stavební nezastavěné pozemky*. Předmětem omezení mohou být rovněž zahrady zřízené na nezemědělských pozemcích za předpokladu, že jde o samostatnou zahradu. V opačném případě, tedy jde-li o zahradu nesamostatnou, nemohla by tvořit samostatný předmět občanskoprávních vztahů.⁵⁵⁾ (Srov. i vyhl. č. 23/1964 Sb.)

OBSAH

Obsah omezení převodu nemovitosti tvoří práva a povinnosti dlužníka a věřitele. Na straně věřitele jde především o tato práva a povinnosti:

Věřitel má právo souhlasit s převodem nemovitosti na třetí osobu, může svou pohledávku podstoupit, může se s dlužníkem dohodnout o zániku dluhu, atp. Z povahy vztahu omezení převodu nemovitostí, který zákon klasifikuje jako relativní, však jednoznačně plyne, že ve všech těchto případech dochází k zániku omezení převodu.

Zákon neříká nic o tom, kdy a jakým způsobem musí být souhlas věřitele s převodem dán. Došlo-li k omezení pro více věřitelů, je k převodu třeba souhlasu všech (§ 59 odst. 2).

Pokud jde o určení okamžiku, do kdy musí být souhlas věřitele dán, lze soudit, že věřitel musí souhlasit s převodem nejpozději do registrace smlouvy státním notářstvím. Do tohoto okamžiku lze rovněž jednou daný souhlas s převodem odvolat. Je zcela v dispozici věřitele, zda souhlas s převodem nemovitosti dá či nikoli. Věřitel může podmínit svůj souhlas uzavřením smlouvy s novým nabyvatelem, který se zaváže, že uzavře s věřitelem novou smlouvu o omezení převodu. Jestliže má dojít k převodu nemovitostí do socialistického vlastnictví, kde se registrace státním notářstvím nevyžaduje, musí být souhlas věřitele dán nejpozději v okamžiku uzavření smlouvy o omezení převodu, neboť tu k převodu vlastnictví dochází již samotným uzavřením smlouvy. Není-li souhlas věřitele dán nejpozději do uzavření smlouvy, jednalo by se o neplatný právní úkon. Souhlas věřitele s převodem nemusí být dán písemně.

Věřitel nemá vůči dlužníkovi žádné povinnosti.

Na straně dlužníka jde především o *právo vznést* vůči věřiteli všechny *námítky*, které vůči němu má. Jde jednak o námítky z hlavního závazkového vztahu (např. neplatnost závazku, jeho výše, atp.), jednak o námítky vyplývající z právního vztahu omezení převodu nemovitosti. Pokud jde o *povinnosti* dlužníka, ukládá mu zákon povinnost zdržet se převodu nemovitosti bez souhlasu věřitele.

⁵⁵⁾ Ke klasifikaci nemovitostí srov. V. Čížková, *Nemovitosti jako předmět občanskoprávních vztahů*, AUC Iuridica 1980 str. 33 an.

V právní teorii i soudní praxi však někdy vznikají pochybnosti, v kterých případech musí být souhlas věřitele s převodem nemovitosti dán. Tyto pochybnosti vznikají zejména v těch případech, kdy nemovitost, zatížená omezením převodu, je předmětem podílového spoluvlastnictví, které se má vypořádat. V této souvislosti je třeba rozlišovat tyto případy zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví:

I. Dohodou spoluvlastníků

A. Nemovitost, která je předmětem spoluvlastnictví, je zatížena omezením převodu jen zčásti (např. je zajištěn jen podíl jednoho spoluvlastníka).

V tomto případě se mohou spoluvlastníci dohodnout tak, že:

a) Nemovitost převezme do výlučného vlastnictví ten, jehož podíl je omezením převodu zatížen. K této dohodě se *nevyžaduje souhlas věřitele*, neboť jeho právní postavení se nikterak nemění. Naopak se věřitel dostává ještě do výhodnější pozice, protože omezení převodu se vztáhne nyní na celou nemovitost a nikoli jen na tu její část, která byla zajištěna původně. Z hlediska možného výkonu rozhodnutí (§ 337 o.s.ř.) nelze totiž připustit, aby část jedné a téže nemovitosti omezení podléhala a část nikoli, je-li ve vlastnictví jediného subjektu. Dohoda, kterou se převádí nezatížený podíl na vlastníka zatíženého podílu podléhá registraci státním notářstvím. Nevyžaduje se však nová smlouva o omezení převodu nemovitosti.

b) Nemovitost převezme do svého vlastnictví ten spoluvlastník, jehož podíl není dohodou o omezení převodu zatížen.

K platnosti této dohody se *souhlas věřitele dlužníka vyžaduje*. V tomto případě jde o převod vlastnického práva, který zhoršuje právní postavení věřitele, protože ho zbavuje záruky, kterou pro něho omezení převodu představuje. Jestliže věřitel souhlasí s převodem zajištěného podílu na jiného spoluvlastníka, omezení převodu zanikne (§ 59 odst. 1). Platnosti dohody o vypořádání spoluvlastnictví nebrání, souhlasí-li věřitel s převodem podílu podmíněčně (např. s podmínkou, že nový vlastník s ním sjedná dohodu o omezení převodu nemovitosti). I v tomto případě by nový vlastník musel tuto dohodu nově sjednat ohledně již celé nemovitosti.

B. Nemovitost, která je předmětem spoluvlastnictví, je zatížena omezením převodu celá (všichni spoluvlastníci uzavřeli dohodu o omezení převodu).

Spoluvlastníci se mohou dohodnout, že nemovitost převezme jeden z nich. V tomto případě lze dále rozlišovat:

a) spoluvlastníci uzavřeli dohodu o omezení převodu s jedním věřitelem.

b) spoluvlastníci uzavřeli dohodu o omezení převodu s různými věřiteli.

Ad a) V tomto případě se k platnosti vyžaduje *souhlas věřitele*, neboť jeho právní postavení se v důsledku dohody může změnit. Ve vztahu k tomu spoluvlastníku, který získává k nemovitosti výlučné vlastnické

právo, se sice pozice věřitele posiluje, protože do budoucna podléhá omezení celá nemovitost. Posílení pozice věřitele platí jen vůči tomuto novému vlastníkovi. Vlastník nemovitosti zůstává však vůči věřiteli zavázán ve stejném rozsahu jako byl dříve, stejně jako ostatní dlužníci, kteří však již nejsou vlastníky žádné nemovitosti. Věřitel nemůže uplatňovat své nároky vůči ostatním dlužníkům na vlastníkovi nemovitosti, ledaže ten by dluhy ostatních spoluvlastníků převzal. Lze tedy uzavřít tuto otázku tím, že vzdor tomu, že omezení převodu postihuje celou nemovitost, neposiluje se touto dohodou o vypořádání spoluvlastnictví postavení věřitele vůči všem dlužníkům, nýbrž jen vůči tomu, který se stává výlučným vlastníkem nemovitosti. Tato dohoda o vypořádání podléhá registraci státním notářstvím.

Ad b) K této dohodě se vyžaduje souhlas všech věřitelů s výjimkou toho věřitele, jehož dlužník získává nemovitost do svého výlučného vlastnictví. I tato dohoda podléhá registraci státním notářstvím. Změny, které nastaly v subjektech vlastnického práva je nutno vyznačit na vlastnickém listě, není však třeba uzavírat novou dohodu o omezení převodu nemovitosti.

II. Rozhodnutím soudu

Nedojde-li k dohodě, zruší spoluvlastnictví a provede vypořádání na návrh některého spoluvlastníka soud.

Nejprve je třeba se zabývat otázkou, zda soud vůbec může spoluvlastnictví zrušit, je-li předmět spoluvlastnictví (ať již celý nebo jeho část) zajištěn omezením převodu.

Část soudní praxe v těchto případech návrhy na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví zamítá s odůvodněním, že podání návrhu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví představuje takové uplatnění práva, které není v souladu s pravidly socialistického soužití (čl. VI. obč. zák.), event. že jde odkonce o zneužití práva (čl. VII.). Podle tohoto názoru by zrušením spoluvlastnictví byl zmařen účel zajištění, a proto těmto návrhům nelze vyhovět. S tímto názorem však nelze zcela souhlasit.

Ve smyslu § 142 má totiž soud tyto možnosti:

1. Reálné rozdělení věci

A. Nemovitost je omezením převodu zatížena jen zčásti (omezení sjednal jen některý ze spoluvlastníků).

Pokud dojde k reálnému rozdělení, stane se spoluvlastník, jehož podíl byl zajištěn, vlastníkem samostatné části nemovitosti. Omezení převodu postihuje bez dalšího tuto nemovitost. K tomuto způsobu vypořádání *není třeba souhlasu věřitele*, protože dlužník se stal vlastníkem nemovitosti, jejíž hodnota odpovídá výši jeho podílu. Souhlas věřitele by byl nutný jen v těch případech, když by se reálným rozdělením věci zhoršila právní po-

zice věřitele (např. rozdělením věci by se snížila její hodnota, takže součet cen samostatných nemovitostí by byl nižší, než je hodnota celé nemovitosti).

B. Omezení převodu postihuje celou nemovitost.

Situace bude odlišná podle toho, zda na straně věřitele vystupuje:

a) Jeden věřitel

b) Více věřitelů

Ad a) Reálným rozdělením nemovitosti nezaniká omezení převodu nemovitosti, nýbrž trvá nadále na nemovitostech, které se staly samostatnými věcmi. Postavení věřitele se nemůže zhoršit, *není proto v zásadě třeba jeho souhlasu*. I v tomto případě by bylo nutné souhlas věřitele vyžadovat tehdy, když by mohlo dojít v důsledku reálného rozdělení k *oslabení jeho právní pozice*.

Ad b) Je-li více věřitelů, vyžaduje se *souhlas všech*. Nesouhlasí-li věřitelé s reálným rozdělením věci, lze soudit, že zrušení spoluvlastnictví je za této konkrétní situace v rozporu s jejich zájmy, protože zrušení spoluvlastnictví by je zbavilo výhod zajištění, které si s dlužníkem sjednali. V takovém případě nelze žalobě na zrušení spoluvlastnictví vyhovět, nýbrž je třeba ji zamítnout. Je však nutné mít na zřeteli, že jde o zamítnutí pouze pro tentokrát. Jakmile právní vztah mezi dlužníkem a věřitelem nebude existovat, lze podat návrh na zrušení spoluvlastnictví znovu.

2. Příkladání věci

A. Nemovitost je zatížena omezením jen zčásti.

Nemovitost lze přikázat do vlastnictví tomu ze spoluvlastníků, který omezení převodu sjednal. Zatížení nemovitosti trvá i nadále, předmětem se však stává celá nemovitost. Právní *pozice* věřitele se nezhoršuje, proto se také *nevyžaduje jeho souhlasu*.

Jestliže však je nemovitost přikázána do vlastnictví jinému spoluvlastníkovi, než který omezení sjednal, je nutno *souhlas věřitele* vyžadovat. Jakmile je souhlas věřitele dán, omezení převodu zanikne. Bez souhlasu věřitele nelze přikázat zatížený podíl spoluvlastníku, jehož podíl zatížen není.

B. Nemovitost je zatížena omezením celá.

Situace bude odlišná podle toho, zda na straně věřitele vystupuje:

a) Jeden věřitel

b) Více věřitelů

Ad a) Omezení převodu postihuje celou nemovitost, avšak právní postavení věřitele se posílí jen vůči jednomu spoluvlastníku. Z toho důvodu je nutno vyžadovat *souhlas věřitele*, protože jeho postavení se může zhoršit.

Ad b) Souhlas věřitelů je třeba v každém případě. Jen pokud jde o věřitele, jehož dlužník nemovitost nabývá, nemusí být souhlas věřitele dán.

Závěrem je třeba zdůraznit, že ve všech případech, kdy rozhoduje soud, nemůže svým rozhodnutím nahradit souhlas věřitele podle § 161 odst. 3 o.s.ř.

3. Rozdělení věcí

Nechce-li věc žádný ze spoluvlastníků, nařídí soud její prodej a výtěžek rozdělí podle podílů.

Je-li zatížen omezením *jen podíl*, státní notářství nabídne spoluvlastnický podíl ostatním spoluvlastníkům a stanoví jim přiměřenou lhůtu k vyjádření, zda podíl koupí (§ 80 odst. 3 not. ř.). Smyslem tohoto ustanovení je zajistit zájmy spoluvlastníků, kterým je dána možnost spoluvlastnický podíl koupit a zabránit tak, aby se spoluvlastníkem nestal někdo proti jejich vůli. Zkušenosti notářské praxe ukazují, že spoluvlastníci této možnosti v naprosté většině případů skutečně využívají.

K prodeji se *nevyžaduje souhlas* věřitele. Je možné, aby nový vlastník převzal novou a samostatnou smlouvou omezení převodu. Jinak lze z výtežku uspokojit věřitele ve smyslu § 348 odst. 2 a § 337 odst. 1 o.s.ř., které poskytují zájmům věřitele dostatečnou ochranu.

Stejný postup by se použil i v případě, kdy je omezením zatížena *celá nemovitost*.

K tomu, aby výklady o spoluvlastnictví byly úplné, zbývá učinit několik poznámek k zániku a vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví.

Na základě toho, co již bylo řečeno, vyplývá, že nemovitost, která je předmětem bezpodílového spoluvlastnictví, nemůže být zatížena omezením jen zčásti, nýbrž celá. Navíc při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví platí, že *vypořádáním nemohou být dotčena práva třetích osob*. Tomu je třeba rozumět tak, že když se bývalí manželé dohodnou, že zatíženou nemovitost převezme jeden z nich, může se věřitel domáhat plnění na druhém manželovi s tím, že i ten je povinen dluh splnit. To samé platí i v případě, že se manželé dohodnou na reálném rozdělení nemovitosti anebo se stanou jejími podílovými spoluvlastníky. Na právním postavení věřitele se nemůže v žádném případě nic změnit. Proto se také nevyžaduje k vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví jeho souhlasu.

VZNIK

Smlouvu o omezení převodu nemovitosti uzavírá *věřitel a vlastník nemovitosti*. Vznik smlouvy je ponechán na vůli smluvním stranám; nikdo nemůže být k jejímu uzavření donucen. K platnosti smlouvy zákon vyžaduje písemnou formu. Smlouva podléhá registraci státním notářství v ob-

vodu, v němž leží nemovitost. Jde o právní úkon, který musí splňovat všechny náležitosti vyžadované občanským zákoníkem (§ 34 an.). Omezení převodu nemovitosti středisko geodézie vyznačí na vlastnickém listu. Bylo již uvedeno, že je-li nemovitost předmětem spoluvlastnictví — ať již podílového či bezpodílového — musí smlouvu o omezení převodu uzavřít všichni spluvlastníci.

Nejde o omezení převodu nemovitosti podle § 58, jestliže omezení převodu vyplývá z jiného právního důvodu než ze smlouvy. Např. § 3 vyhl. č. 47/1978 Sb. o prodeji bytů z národního majetku občanům a finanční pomoci při modernizaci zakoupených bytů obsahuje zákaz zcizení vlastnického práva k bytu na jiné osoby než ty, které jsou v citovaném ustanovení označeny, dříve než uplyne 10 let od poskytnutí příspěvku na byt.

ZÁNÍK

1. Zánik omezení převodu na základě *právního úkonu*:

A. Zánikem hlavního závazku, zejména splněním. Při zániku závazku novací (§ 90) lze dohodnout, že zajištění omezením převodu trvá i nadále. Jde však o novou dohodu, která podléhá registraci.

B. Udělením souhlasu věřitele s převodem nemovitosti na jinou osobu.

C. Složením plnění do notářské úschovy (§ 62)

D. Dohodou věřitele a dlužníka o zrušení zajištění.

Tato dohoda musí být uzavřena v písemné formě, nepodléhá však registraci státním notářstvím.

2. Zánik omezení převodu na základě *události*:

A. Promlčením věřitelovy pohledávky (§ 61).

B. Smrtí dlužníka, nebylo-li omezení převodu sjednáno i s právními účinky pro jeho dědice (§ 58 odst. 1).

Je-li v takovém případě dědictví předloženo a nedojde k dohodě mezi účastníky dědictvého řízení, může být nařízena likvidace dědictví. Z likvidační podstaty státní notářství uhradí pohledávky podle § 45 notářského řádu. Toto ustanovení dostatečným způsobem pamatuje na ochranu věřitele, v jehož prospěch bylo omezení převodu nemovitosti zaregistrováno, protože tyto pohledávky se uhrazují hned za úhradou nákladů zůstavitelovy nemoci, pohřbu, za náklady dědictvého řízení, splatného výživného a dlužných daní a poplatků.

C. Zánikem nemovitosti.

D. Splynutím věřitelství a dlužnictví.

3. Zánik omezení převodu na základě *úředního rozhodnutí*:

A. Vyvlastnění.

Existence omezení převodu nemovitosti nebrání vyvlastnění nemovitosti.

I když vyvlastnění takové nemovitosti bude — vzhledem k existenci územních plánů — spíše výjimkou, nelze tyto případy zcela opomenout a vyloučit. Vyvlastněním dochází k přechodu vlastnického práva k nemovitosti na stát. Tímto přechodem zanikají i všechna ostatní práva k vyvlastněným pozemkům a stavbám s výjimkou práva užívat bytové a nebytové prostory (§ 109 odst. 3 zák. č. 50/1976 Sb. o územním plánování a stavebním řádu). Z tohoto ustanovení lze proto dovodit, že vyvlastněním zaniká i omezení převodu nemovitosti.

Vzniká otázka, zda je v těchto případech náležitým způsobem pamatováno na ochranu práv věřitele, který vyvlastněním dlužníkovy nemovitosti pozbývá záruky, kterou pro něho vlastnictví nemovitosti představovalo. Podle § 111 odst. 2 cit. zákona náhradu za vyvlastnění, způsob náhrady, kdo a komu náhradu poskytuje stanoví obecně závazný právní předpis. Tím je vyhláška č. 43/1969 Sb. o cenách staveb v osobním vlastnictví a o náhradách při vyvlastnění nemovitosti. Posléze citovaný právní předpis však žádná ustanovení o právu věřitele na přednostní úhradu jeho pohledávky a náhrady za vyvlastnění neobsahuje. Je proto nutné použít § 111 odst. 3 zák. č. 50/1976 Sb., který stanoví, že nedojde-li k dohodě o rozdělení náhrady v průběhu vyvlastňovacího řízení mezi dosavadním vlastníkem, popřípadě jiným oprávněným a těmi, kterým na vyvlastňovaném pozemku nebo stavbě vážnou práva zanikající vyvlastněním, složí se náhrada u státního notářství. Na tyto případy pak pamatuje ustanovení § 71 notářského řádu, které stanoví, že je-li u státního notářství složena náhrada za vyvlastněný majetek, vydá státní notářství složenou částku oprávněným, lze-li jejich uplatňované nároky ze složené částky plně uspokojit nebo došlo-li mezi nimi k dohodě o rozvrhu, jinak vydá státní notářství složenou částku oprávněným podle pravomocného rozhodnutí soudu o rozvrhu. Soud rozvrhne složenou částku při nedostatku výslovného ustanovení zákona podle předpisu o rozvrhu výtěžku při výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti (§ 337 an. o.s.ř.) per analogiam. Při tomto způsobu rozvrhu je na zájmy věřitele pohledávky pamatováno dostatečným způsobem (srov. další výklady).

B. Propadnutí majetku

Pravomocným výrokem o propadnutí majetku přechází tento majetek do vlastnictví státu. Pro prozatímní správu tohoto majetku platí vyhláška federálního ministerstva financí č. 86/1977 Sb. o prozatímní správě národního majetku. Podle výslovného ustanovení vyhlášky (§ 7) nepřecházejí v důsledku propadnutí majetku na stát závazky bývalých vlastníků věci. Zaniká proto i omezení převodu nemovitosti. Jestliže však s nemovitým majetkem, který na stát přešel, souvisí nepromlčené pohledávky státních spořitelén, upozorní okresní národní výbor státní spořitelny, aby své pohledávky přihlásily do 30 dnů od vyrozumění u Správy pro věci majetko-

vé a devizové. Vypořádání pak provede příslušná Správa pro věci majetkové a devizové.

V těchto případech se z právněpolitických důvodů odůvodněně zvyšuje ochrana věřitelů, kterými jsou socialistické peněžní ústavy. Tím tato právní úprava zabezpečuje náležitým způsobem i ochranu socialistického společenského vlastnictví.

Na druhé straně však platná právní úprava nezabezpečuje stejně dostatečnou ochranu práv věřitelů, kterými jsou občané. Tento nedostatek, který vyvolává rozdíl v právním postavení věřitelů, vzbuzuje de lege ferenda určité pochybnosti.

C. Likvidace majetku (§ 352 a násl. o.s.ř.)

Je-li nařízena likvidace majetku povinného, přiznává zákon věřiteli možnost přihlásit svou pohledávku k rozvrhu výtěžku (§ 352 odst. 2 o.s.ř.).

Z výtěžku likvidace se uspokojí pohledávky nákladů vzniklých při likvidaci, a druhém místě se uspokojí již pohledávky, v jejichž prospěch je u státního notářství zaregistrováno omezení převodu nemovitosti, atd. (§ 354 odst. 2 o.s.ř.). Převyšuje-li úhrn pohledávek částku, která zbývá k rozvrhu, uspokojí se pohledávky poměrně, jen u pohledávek, pro které bylo u státního notářství zaregistrováno omezení převodu nemovitosti, je rozhodující jejich pořadí, které se řídí dnem registrace omezení; bylo-li téhož dne zaregistrováno omezení převodu nemovitosti pro několik pohledávek, mají tyto pohledávky stejné pořadí a uspokojí se poměrně (§ 354 odst. 3 o.s.ř.).

Ochrana zájmů věřitele je při likvidaci majetku dlužníka dostatečně zajištěna.

D. Výkon rozhodnutí (§ 335 an. o.s.ř.)

Provádí-li se výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti, uspokojí se z výtěžku prodeje pohledávky, pro které byl výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti nařízen a pohledávky, v jejichž prospěch je u státního notářství zaregistrováno omezení převodu nemovitosti, atd. (§ 337 odst. 1 o.s.ř.). Nepostačí-li výtěžek prodeje k uhrazení všech pohledávek, uhradí se v první řadě pohledávky, v jejichž prospěch bylo u státního notářství zaregistrováno omezení převodu nemovitosti (proto má den registrace smlouvy takový význam) Přitom se pohledávky, pro které bylo u státního notářství zaregistrováno omezení převodu nemovitosti uspokojují podle pořadí, v jakém k registraci došlo; bylo-li téhož dne zaregistrováno omezení převodu nemovitosti pro několik pohledávek, mají tyto pohledávky stejné pořadí a uspokojí se poměrně (§ 337 odst. 2 o.s.ř.).

Závěrem lze uvést, že při výkonu rozhodnutí jsou práva věřitelů chráněna dostatečným způsobem. Navíc zákon ukládá státnímu notářství, kte-

ré prodej nemovitosti provádí, povinnost vyrozumět o nařízeném prodeji věřitele, v jejichž prospěch je u něho omezení převodu nemovitosti zaregistrováno (§ 79 notářského řádu).

Složení do notářské úschovy

POJEM

Složení do notářské úschovy složitel projevuje svou vůli uschovat u státního notářství určitou věc nebo peníze a zajistit tak pohledávku oprávněného.

Podstatou notářské úschovy je to, že složitel vydělí ze svého majetku určitou část a složí ji do úschovy státnímu notářství. Složením se vzdává svého práva předmět úschovy držet, užívat a disponovat s ním, i když mu je k předmětu úschovy zachováno vlastnické právo. Složitel odpovídá za splnění svého závazku i nadále celým svým majetkem, nikoli jen tou jeho částí, kterou do úschovy složil.

DRUHY

1. Občanský zákoník upravuje notářskou úschovu jako zajišťovací prostředek toliko v ustanovení §62. Notářská úschova je však v občanském zákoníku upravena i na dalších místech. Především je to v rámci zániku závazků, kdy uložení do notářské úschovy představuje jeden ze způsobů zániku závazků (§ 83). Stejnou funkci, tj. zániku závazku, plní i složení do úschovy podle § 271 ZMO. Občanský zákoník dále umožňuje složit plnění do notářské úschovy podle § 278 (zadržovací právo socialistických organizací) a § 366 odst. 2 (plnění pojistné náhrady za nemovitost zatíženou omezením převodu nemovitosti) a v § 378 (nesouhlasí-li pojištěný, aby bylo plněno poškozenému, složí pojišťovna plnění do notářské úschovy). Notářskou úschovu jako zajišťovací prostředek zná i zákoník práce (§ 253 odst. 4 ZP), dále např. § 111 odst. 3 zák. 50/1976 Sb. (stavební zákon), atp.
2. Notářská úschova, která je svou podstatou vnitřně jednotná, plní ve všech vypočtených případech odlišnou úlohu. Vzdor tomu, že funkce a zejména právní následky notářské úschovy se z hmotněprávního hlediska od sebe liší, neprojevil se tento rozdíl adekvátně v právu procesním, konkrétně v notářském řádu č. 95/1963 Sb. Notářský řád upravoval řízení o úschovách jednotně pro všechny druhy úschov bez ohledu na jejich hmotněprávní funkci, význam a právní následky. Tento jednotný a z procesního hlediska dále jen rámcově diferencovaný způsob procesní úpravy s sebou nesl pochopitelně značné výkladové potíže. Již samo zařazení no-

tářské úschovy jako zajišťovacího prostředku do systému notářských úschov činilo určité těžkosti.

Podle původního znění § 69 odst. 1 notářského řádu státní notářství přijímalo do úschovy peníze a movité věci, které u něho byly skládány:

- a) účastníkem za účelem splnění dluhu,
- b) v souvislosti s řízením o dědictví,
- c) v souvislosti s trestním nebo jiným soudním řízením,
- d) v dalších případech podle zvláštních předpisů.

odst. 2

Dále přijímalo státní notářství na žádost účastníka do úschovy:

a) listiny, zejména závěti, s výjimkou listin, jejichž obsah nemohlo posoudit,

b) peníze, jestliže mu byly odevzdány, aby je vydalo určitému příjemci nebo aby je složilo u soudu anebo u jiného státního orgánu či jestliže měly být podle vůle účastníka jistotou pro určitý účel.

Z textu § 69 NŘ vyplývalo, že s úschovou jako zajišťovacím prostředkem, se při klasifikaci notářských úschov výslovně nepočítalo. Vzdor tomu bylo třeba teoretických, ale i praktických (zejména procesních) důvodů úschovu podle § 62 do systém notářských úschov zařadit. Důvodová zpráva, která mohla přispět k objasnění záměru zákonodárce je však poměrně kusá. Zdůrazňuje pouze, že při úschově za účelem zajištění jde především o pohledávky nesplatné nebo podmíněné, a z toho dovozuje, že úschova má povahu zajišťovacího prostředku. Takovéto zdůvodnění při klasifikaci notářské úschovy však spíše vypovídá o určité teoretické neujasněnosti tohoto zajišťovacího prostředku, který byl do občanského práva nově zaveden v roce 1964.

Podle převažujícího názoru se úschova podle § 62 považovala za úschovu podle zvláštních předpisů (§ 69 odst. 1 písm. d NŘ) vzdor tomu, že gramatický výklad § 69 NŘ nasvědčoval tomu, že by spíše mohlo jít o úschovu podle § 69 odst. 2 písm. b NŘ (předmět úschovy má být jistotou pro určitý účel). Zastánci uvedeného názoru argumentovali tím, že by bylo v rozporu s účelem zajištění, když by mělo jít o úschovu podle § 69 odst. 2 písm. b NŘ, při níž je vznik a trvání závislý jen na vůli složitele a nikoli na souhlasné vůli složitele a věřitele, jehož pohledávka je tímto způsobem zajišťována. Vzhledem k tomu, že s úschovou podle § 62 jsou spojeny závažné právní důsledky, především zánik ostatních způsobů zajištění, bylo nutné, aby vznik této úschovy byl potvrzen rozhodnutím o jejím přijetí, které bylo třeba všem účastníkům doručit.⁵⁶⁾

Značný význam měla klasifikace notářské úschovy podle § 62 i z hle-

⁵⁶⁾ Srov. J. Mikeš, Zajištění práv a povinností složením do notářské úschovy, Soc. zákonost č. 1/1968; Notářský řád, komentář, Praha 1969, str. 370.

diska procesního. Zejména šlo o to, zda jde o úschovu podle § 69 odst. 1 nebo § 69 odst. 2 NŘ. Zatímco podle odst. 1 by šlo o úschovu, o níž se řízení provádělo, v případě úschovy podle odst. 2 by se řízení provádět nemuselo. Problémem však zůstávalo zařazení ustanovení § 69 NŘ do hlavy 4, části IV. pod marginální rubrikou „Řízení o úschovách“ (I když lze uvést proti výše uvedenému rozlišování některé námitky staly se – vzhledem k novele notářského řádu – obsolentními).

Zjištění, zda při složení plnění do notářské úschovy za účelem zajištění práv a povinností jde o úschovu, o níž se řízení provádí⁵⁷⁾ anebo zda o tuto úschovu nejde a není proto nutné žádné řízení provádět, má důležité právní následky a zůstává aktuální i po novele notářského řádu. Mezi oběma druhy úschov lze totiž zjistit celou řadu podstatných rozdílů:

1. Předně *státní notářství* vystupuje v řízení o úschovách jako orgán, jehož funkce není jiným orgánem nahraditelná. Má-li mít plnění účinky zajištění práva a povinností ve smyslu § 62, musí být složeno u státního notářství. Složení plnění u jiného státního orgánu by hmotněprávní účinky zajištění práv a povinností nevyvolalo. To platí i v případě uložení plnění do notářské úschovy v rámci zániku práv a povinností (§ 83) i v případě zadržovacího práva podle § 278, kdy jen složením ceny, která je mezi účastníky sporná, do notářské úschovy, lze organizaci zbavit práva věc zadržovat.

2. Řízení je na místě pouze při úschovách, k nimž dochází podle předpisů hmotného práva, které umožňují plnění do notářské úschovy složit. Složení plnění je spojeno s právními následky pro třetí osoby, např. dochází k *zániku jiných způsobů zajištění pohledávky*.

3. Pro řízení o úschovách platí *kogentní předpisy* notářského řádu, zvláště pokud jde o *možnost vydání předmětu úschovy oprávněnému složiteli*, popř. jiné osobě. *Nakládání s předmětem úschovy v ostatních případech* je vyhrazeno především *dispozici složitele* (srov. § 90 a NŘ).

4. Způsobilým předmětem úschovy vyvolávající nutnost řízení jsou *peníze a jiné movité věci* (§ 69/1). Při úschovách v rámci *ostatní činnosti* státního notářství mohou být předmětem jen *listiny a peníze*, nikoli už jiné movité věci (§ 90 a NŘ).

5. Konečně v řízení o úschovách přijímá státní notářství a vydává předmět úschovy vždy na základě *rozhodnutí*. Přijetí ani vydání úschov, o nichž se řízení nevede, *není* však rozhodnutím podmíněno.⁵⁸⁾

Změny v právní úpravě notářské úschovy, které přinesla novela notářského řádu č. 134/1982 Sb. lze jen přivítat. Novela především jednoznačně klasifikuje notářskou úschovu podle § 62 jako úschovu, o níž se řízení pro-

⁵⁷⁾ Úschovy, o nichž se řízení provádí, se tradičně nazývají úschovami kvalifikovanými.

⁵⁸⁾ K tomu srov. Komentář k notářskému řádu, Praha 1969, str. 355, 356.

vádí. Jednotlivé druhy úschov, o nichž se řízení provádí, jsou zařazeny podle svého účelu v části IV., zatímco úschovy, o nichž se řízení neprovádí, jsou upraveny v části V.

Rovněž výslovné ustanovení zákona o tom, komu a za jakých podmínek lze předmět úschovy složený podle § 62 vydat, prohlubuje právní jistotu účastníků (srov. § 72 NR).

FUNKCE

Smyslem notářské úschovy jako zajišťovacího prostředku je posílit právní postavení věřitele vůči dlužníkovi. Je proto třeba posoudit, nakolik věřiteli z notářské úschovy vyplývají taková práva, která nevyplývají z hlavního právního vztahu.

1. Je pravdou, že zajišťovací funkce není u notářské úschovy tak výrazná, jak je tomu u jiných zajišťovacích prostředků. Zatímco přítomnost ručitele představuje pro věřitele jistotu, že má možnost uspokojit svou pohledávku při event. nesplnění povinnosti dlužníkem ze dvou majetkových podstat, které může postihnout výkonem rozhodnutí, dochází u notářské úschovy pouze k tomu, že složitel vyděluje ze svého majetku určitou část a skládá ji do úschovy státnímu notářství. Majetková podstata dlužníka, z níž se může věřitel domáhat uspokojení, se však nerozšiřuje, její rozsah zůstává stejný. Žádné další hodnoty jako je tomu u ručení, příp. u zastavního práva zřízeného k věci třetí osoby, tu nevznikají, protože i tato dlužníkem vydělená část majetku již mohla být postižena event. výkonem rozhodnutí.

2. Ani uhrazovací funkce notářské úschovy není výrazná. Předmět úschovy může být postižen výkonem rozhodnutí stejně jako ostatní majetek složitela. Složením do úschovy se však oprávněnému dostává jistoty v tom, že předmět úschovy bude do event. výkonu rozhodnutí deponován u státního notářství a oprávněný má tak jistotu, že výkon rozhodnutí bude proti povinnému úspěšný. Složiteli se odnímá možnost smluvně převést předmět úschovy na jiného a vyloučit tak uspokojení pohledávky oprávněného bez jeho souhlasu.

ZNAKY

A. Jde o akcesorický právní vztah

Složení do notářské úschovy předpokládá existenci hlavního závazku. O akcesoritě platí vše co bylo již řečeno výše a lze proto odkázat na obecné výklady.

B. Jde o jednostranný právní úkon

Svou podstatou je složení do notářské úschovy jednostranným právním úkonem. Tento právní úkon musí splňovat náležitosti vyžadované občanským zákoníkem (§ 34 an.). Je zcela v dispozici složitele, zda do notářské úschovy složí či nikoli. Ke vzniku notářské úschovy se nevyžaduje souhlas oprávněného (ten má právo proti rozhodnutí státního notářství o přijetí do úschovy se odvolat). Tím se liší notářská úschova od ostatních zajišťovacích prostředků, které jsou dvoustranné a jejichž důvodem vzniku je smlouva. Prolomení smluvního principu, který je jinak u zajišťovacích prostředků pravidlem, ovlivňuje především způsob a podmínky vzniku tohoto zajišťovacího prostředku.

C. Jde o písemný právní úkon

Proto právní úkon složitele (návrh) je předepsána písemná forma. Nedodržení písemné formy činí tento právní úkon neplatným.

D. Jde o adresovaný právní úkon

Právní úkon složitele (návrh) je činěn vůči státnímu notářství, které je povinno o něm rozhodnout. Státní notářství plní v tomto případě nezastupitelnou úlohu. Složit plnění do notářské úschovy za účelem zajištění závazků lze u kteréhokoli státního notářství (§ 66 NŘ).

PŘEDMĚT

1. Předmět hlavního závazku, který složením do notářské úschovy lze zajistit, je určen zněním § 66 odst. 1 NŘ. Toto ustanovení stanoví, že státní notářství přijímá do úschovy peníze a movité věci. Z toho vyplývá, že zajistit lze *závazek peněžitý, z nepeněžitých toliko ty, jejichž předmětem je dodání určité movité věci*. V každém případě musí jít o takové movité věci, které se k úschově hodí a existuje vhodný způsob jejich uschování.

V rámci výkladu o předmětu notářské úschovy je třeba se též vyjádřit i k otázce, co může být do úschovy složeno. Zda předmět skládaný do úschovy musí být totožný s předmětem zajišťovaného závazku anebo zda může být složeno něco jiného.

Na podporu názoru uvedeného na prvním místě lze argumentovat především zněním § 62. Toto ustanovení, které notářskou úschovu v občanském zákoníku upravuje, umožňuje složit do úschovy *plnění požadované věřitelem, připouští-li to povaha dluhu*. Z ustanovení § 62 lze proto dovolit, že do notářské úschovy nelze složit jiné plnění než to, které tvoří předmět hlavního (zajišťovaného) závazku.

Tento názor je zastáván i v notářské praxi.

Praktickým důsledkem tohoto názoru je pak to, že vydáním předmětu úschovy oprávněnému dochází k zániku hlavního závazku a tím i k zániku jeho zajištění.

Prostřednictvím notářské úschovy, která plnila původně funkci zajišťovací, může dojít i k zániku hlavního závazku.

SUBJEKTY

1. Osoba, která plnění pro věřitele do úschovy skládá se označuje jako složitel. Jako složitel může vystupovat kterýkoli subjekt občanského práva, tj. občan, organizace, stát.

Složitelem může být především dlužník, který je v přímém právním vztahu s věřitelem. Může to být i osoba, která jedná v dlužníkově zastoupení. Právo složit plnění do úschovy lze přiznat i ručiteli.

Vystupuje-li na straně dlužníka více osob, lze dále rozšiřovat.

- a) Závazek s plněním dílčím,
- b) závazek solidární,
- c) závazek nedílný.

Ad a) V tomto případě může plnění složit toliko ten dlužník, u něhož jsou pro složení důvody vyžadované zákonem. Do úschovy přitom skládá jen tu část plnění, která na něj připadá.

Ad b) Složit plnění může jen ten dlužník, u něhož existují důvody pro složení. Složením dochází k zániku všech ostatních způsobů zajištění (např. zaniká i ručení, které měl sjednáno jiný spoludlužník).

Ad c) Jde-li o závazek, který může být splněn jen společnou činností dlužníků, mohou plnění složit jen všichni dlužníci společně.

2. Osoba, pro kterou se plnění skládá, se označuje jako oprávněný. Oprávněný je označen v návrhu, který složitel podává státnímu notářství.

Oprávněným, v jehož prospěch se plnění skládá, je v první řadě věřitel pohledávky. Je-li na straně věřitele více osob a předmět pohledávky je dělitelný, může složitel složit do notářské úschovy plnění v tomto rozsahu, jak připadají na každého věřitele. Je-li však závazek solidární a dlužník má právo volby, kterému z věřitelů splní, může plnění složit ve prospěch toho věřitele, u něhož jsou pro složení důvody. Jsou-li tyto důvody u více věřitelů, může být situace komplikovanější vzhledem k nedostatku výslovné zákonné úpravy. V tomto případě lze složiteli přiznat právo volby, kterému z oprávněných plnění složí.

Nachází-li se předmět skládaný do úschovy ve spoluvlastnictví bez ohledu na to, o jaký druh spoluvlastnictví jde, platí, že složení do úschovy *nelze pokládat za běžnou záležitost* ve smyslu příslušných ustanovení zákona. Vyžaduje se proto složení do úschovy souhlasu všech spoluvlastníků (§ 138 odst. 1, § 145 odst. 1).

OBSAH

Složením do notářské úschovy vzniká mezi složitelem a státním notářstvím právní vztah, jehož obsahem jsou práva a povinnosti.

Na straně *složitele* jde především o tato *práva a povinnosti* (§ 72 NŘ):

1. Právo žádat státní notářství, aby vydalo předmět úschovy oprávněnému.
2. Právo žádat státní notářství, aby mu vydalo předmět úschovy, jestliže s tím oprávněný souhlasí.
3. Povinnost platit náklady úschovy.

Na straně *státního notářství* jde o tato *práva a povinnosti*:

1. Právo požadovat zálohu nákladů a úhradu nákladů, pokud vzniknou i za trvání úschovy.
2. Právo a zároveň i povinnost státního notářství vydat předmět úschovy složiteli, jestliže s tím oprávněný souhlasí.
3. Právo, ale současně i povinnost, vydat předmět úschovy osobě, která na něj uplatňuje právo, za předpokladu, že s tím souhlasí složitel i oprávněný.
4. Povinnost řídit se pokyny složitele.

Pro úplnost je třeba dodat, že byl-li souhlas k vydání předmětu úschovy odepřen, lze jej nahradit pravomocným soudním rozhodnutím nebo rozhodnutím jiného příslušného orgánu, kterým bylo stanoveno, že ten, kdo vydání odporoval, je povinen souhlasit s vydáním předmětu úschovy žadateli (§ 73 NŘ, § 161 odst. 3 o.s.ř.).

VZNIK

Vznik notářské úschovy je podmíněn tím, že:

1. Složení připouští povaha hlavního závazku.

Zde platí vše, co bylo již řečeno v souvislosti s předmětem hlavního závazku.

2. Pro složení do úschovy existuje kvalifikovaný důvod.

Občanský zákoník uvádí příkladmo důvody dva (§ 62). Do úschovy lze složit plnění, jde-li o závazek nesplatný nebo jde-li o závazek, jehož výše je sporná. V posléze uvedeném případě jde tedy o takový závazek, o němž je jisté, že existuje, je však sporná pouze jeho výše.

Vzhledem k tomu, že zákon uvádí tyto důvody příkladmo, lze do notářské úschovy složit i v dalších případech, jako např. je-li závazek podmíněný nebo je-li plnění vázáno na plnění věřitele apod. (srov. R 34/77).

Nelze však souhlasit s názorem, že k složení do úschovy může dojít teprve po splatnosti pohledávky, a teprve poté, co věřitel o splnění po-

žádal.⁵⁹⁾ K takovému výkladu není v zákoně opory. Dlužník může plnění složit kdykoli od vzniku závazku. Důsledně je třeba vždy rozlišovat notářskou úschovu jako způsob zániku závazků (§ 83).

Občanský zákoník vznik notářské úschovy váže na existenci kvalifikovaných důvodů, které příkladmo uvádí (§ 62). Některý z těchto důvodů je složitel povinen uvést v návrhu, kterým se obrací na státní notářství, aby předmět úschovy přijalo. (Novelizované znění § 66 NŘ hovoří o prohlášení složitele). V notářské praxi převládá názor, že existenci navrhopovinných důvodů státní notářství nepřezkoumává z hlediska jejich věcné správnosti, nýbrž toliko zkoumá, zda důvody uváděné složitelem jsou právě ty důvody, které zákon pro složení vyžaduje. Proto v těch případech, kdy složitel plnění do notářské úschovy složil a vzdor jeho tvrzení jsou důvody pro složení do notářské úschovy nepravdivé či neexistují, nezpůsobí složení do notářské úschovy ty právní následky, které jsou se složením spjaté, zejména nedojde k zániku ostatních způsobů zajištění.

Tento výklad však může v notářské praxi vyvolat nejen jeden problém.

Je-li např. dluh zajištěn omezením převodu nemovitosti a dlužník z určitých důvodů (které však státní notářství nepřezkoumává z hlediska jejich pravdivosti) složil dlužnou částku do notářské úschovy, přivodí zánik omezení převodu (§ 62). S nemovitostí pak může podle svého nakládat, např. ji může zcizit. Zcizí-li tuto nemovitost třetí osobě a poté se teprve zjistí, že důvody, pro které dlužník plnění do úschovy složil, neexistovaly, může být situace pro kupujícího krajně nepříznivá. Ve svých důsledcích to znamená, že k zániku omezení převodu nemovitosti nedošlo, takže dlužník neměl právo s nemovitostí disponovat. Kupní smlouva by proto byla neplatná. Muselo by tedy dojít k obnovení právního stavu, který existoval před zcizením nemovitosti. To znamená, že dlužník by byl i nadále vlastníkem nemovitosti. Vzniká mu povinnost vrátit kupujícímu kupní cenu. Obtíže s tím spojené, jakož i podlomení důvěry občanů k státním orgánům, v tomto případě ke státnímu notářství (které jednak o vzniku notářské úschovy rozhodlo, jednak smlouvu o převodu nemovitosti registrovalo) představují nepochybně nepříznivé právní důsledky. Restituce do původního stavu nemusí být snadná zejména v případech fraudulózního jednání ze strany dlužníka, který kupní cenu již nemá. Lze proto uzavřít tuto část konstatováním, že důkladná a jednoznačná právní regulace nepřipouštějící právně uvedený výklad je z právněpolitických důvodů žádoucí.

Obdobné právní následky jako v předchozím případě nastanou i tehdy, jestliže státní notářství přijme omylem do úschovy plnění, pro jehož

⁵⁹⁾ Srov. Československé občanské právo, učebnice, Praha 1974, I., str. 522.

složení neexistovaly důvody (složitel uvádí jiné důvody než ty, které jsou obsaženy v § 62, státní notářství však úschovu přijme). Ani v tomto případě nedojde k zániku ostatních způsobů zajištění. Rozhodnutí o přijetí do úschovy musí být jako nezákonné odstraněno (buď rozsudkem krajského soudu, není-li rozhodnutí státního notářství ještě v právní moci anebo stížností pro porušení zákona, jestliže již v právní moci je). I v tomto případě platí, že musí dojít k obnovení právního stavu, který existoval před přijetím do notářské úschovy.

Právní následky složení do notářské úschovy nenastanou ani v případě, když složitel složí do úschovy plnění, k němuž nemá vlastnické právo nebo právo, které mu tuto dispozici umožňuje.

3. Složení neodporuje zákonu nebo zájmu společnosti.

Státní notářství odmítne úschovu v těch případech, jestliže by složení odporovalo zákonu nebo jej obcházelo nebo se přičilo zájmům společnosti (§ 68 odst. 2 NŘ).

4. Předmětem úschovy jsou peníze nebo movité věci, které se k uschování hodí a existuje vhodný způsob jejich uschování.

5. Složitel je povinen hradit náklady úschovy. Jestliže svou povinnost nesplní, státní notářství zamítne návrh na přijetí úschovy (§ 69 odst. 1 NŘ). Jde-li o věc, která již v úschově je a složitel neuhradí náklady na další období, státní notářství mu úschovu vrátí. Není-li to možné, nebo zdráhá-li se složitel věc přijmout, zpeněží ji státní notářství způsobem stanoveným pro soudní výkon rozhodnutí prodejem movitých věcí a výtěžek uloží do úschovy; na tento postup musí být složitel upozorněn (§ 69 odst. 2 NŘ).

6. O přijetí do úschovy vydá státní notářství *rozhodnutí*, které se doručuje všem účastníkům řízení. Pravomocným rozhodnutím státního notářství je podmíněn vznik notářské úschovy.

Pro úplnost je třeba poznamenat, že složením do notářské úschovy složitel nevyloučí nepříznivé následky vyplývající z toho, že je v prodlení s plněním vůči věřiteli. V plném rozsahu nese následky, které pro něj z odpovědnosti za prodlení vyplývají (srov. § 85).

Důležitým právním následkem vzniku notářské úschovy je zánik ostatních způsobů zajištění. Platná právní úprava tak umožňuje, aby se složitel zbavil pro něj tíživých omezení, vyplývajících z existence jiných zajišťovacích prostředků, jako např. povinnosti nepřevést svou nemovitost na jiného, trpět srážky ze mzdy, apod.

Protože jde o významný hmotněprávní následek, je nezbytné, aby právní úprava notářské úschovy vylučovala jakoukoli možnost jednání, jímž by se mohl složitel vyhnout plnění ve prospěch oprávněného, zvláště v těch případech, kdy závazek byl již zajištěn. Tomu zákon čelí spolehlivě tím, že dispozici s předmětem úschovy váže na *souhlas oprávněného* (§ 72 NŘ).

V případě, že složitel skládá do úschovy předmět, jehož hodnota je nižší, než kolik činí hlavní závazek, je státní notářství povinno i toto plnění přijmout. Dluh může být totiž zajištěn jen zčásti (to ostatně vyplývá z akcesorické povahy zajišťovacích prostředků). Složí-li složitel do úschovy jen část plnění, právní důsledky na existenci ostatních způsobů zajištění však nejsou jednotné. V případě, že pohledávka je zajištěna ručením, omezuje se ručitelství závazek v poměru, v jakém bylo plnění složeno. Ručitel nadále ručí v rozsahu, který odpovídá nezajištěné výši závazku. Mutatis mutandi platí platí totéž i u srážek ze mzdy. Povinnost provádět srážky ze mzdy se omezuje v rozsahu, v jakém bylo plnění do úschovy složeno. Je-li závazek zajištěn omezením převodu nemovitosti, zástavním právem, či právem zadržovacím, lze soudit, že složením části dlužného plnění do notářské úschovy tyto zajišťovací prostředky nezanikají. Nelze připustit, aby dlužník složením části plnění do notářské úschovy mohl zbavit věřitele zajišťovacího prostředku v celém rozsahu.

ZÁNÍK

Notářská úschova vzniká na základě rozhodnutí státního notářství. Stejně tak existenci rozhodnutí je podmíněn i zánik notářské úschovy.

Jednotlivé způsoby zániku notářské úschovy:

1. Vydáním úschovy oprávněnému.

V tomto případě dochází k transformaci notářské úschovy, která plnila původně zajišťovací funkci. V tomto případě vydáním notářské úschovy oprávněnému dochází k zániku hlavního závazku. Protože vůle složitela směřuje při vzniku notářské úschovy k zajištění a nikoli k zániku závazku, je nutné vyžadovat k vydání předmětu úschovy souhlas složitela (tak výslovně a správně novelizované znění § 72 NŘ). Souhlas složitela lze nahradit soudním rozhodnutím (§ 161 odst. 3 o.s.ř.).

2. Vydáním úschovy složiteli.

1. Složiteli vydá státní notářství předmět úschovy na jeho žádost, souhlasí-li s tím oprávněný (§ 72 NŘ). Souhlas oprávněného lze nahradit soudním rozhodnutím podle § 161 odst. 3 o.s.ř. (výslovně § 73 NŘ).

2. Složení notářské úschovy zaniká z obecných důvodů zániku hlavního závazku, především v důsledku jeho splnění. V případech zániku hlavního závazku státní notářství vydá rozhodnutím předmět úschovy složiteli. Zánik úschovy vyplývá z akcesorické povahy zajišťovacích prostředků. Z jednotlivých způsobů zániků závazku sluší upozornit na:

- a) Novaci
- b) Narovnání

ad a) Podle § 90 v důsledku novace zaniká s dluhem i jeho zajištění, není-li dohodnuto něco jiného.

Dojde-li k novaci, zaniká i notářská úschova jako zajišťovací prostředek. Chce-li dlužník zajistit i tento nový závazek, musí složit plnění do úschovy znovu. Státní notářství je povinno vydat o přijetí do úschovy nové rozhodnutí.

ad b) V případě narovnání trvá zajištění práv i nadále. Složitel může věřiteli namítat vše, co by mohl namítat, kdyby k narovnání nedošlo.

3. Notářská úschova zanikne i v případě, když vlastnické právo k předmětu úschovy nabude stát.

K tomuto způsobu zániku se vyžaduje (§ 74 NR):

a) Rozhodnutí státního notářství, že předmět úschovy připadne státu jestliže se o něj nikdo nepřihlásí do jednoho roku ode dne vyhlášení, a že tím zaniknou práva účastníků i jiných osob k předmětu úschovy.

Toto rozhodnutí uveřejní státní notářství vyhláškou a doručí je účastníkům řízení. Takto lze postupovat, uplynula-li lhůta tří roků od právní moci rozhodnutí o přijetí úschovy, popřípadě ode dne, kdy měl být předmět úschovy vydán.

b) Uplynutím roční lhůty počítané ode dne vyhlášení, nebyla-li v této lhůtě žádost o vydání předmětu úschovy podána onebo podané žádosti nebylo pravomocným rozhodnutím vyhověno.

Často diskutovanou otázkou je komu náleží *vlastnické právo k předmětu úschovy*.

Nutno vyjít z toho, že složením do notářské úschovy nedochází k žádné změně v subjektu vlastního práva k předmětu úschovy. I po složení je předmět úschovy ve vlastnictví složitela a tvoří část jeho majetku. Předmět úschovy lze proto postihnout stejně jako veškerý ostatní majetek dlužníka:

- a) Propadnutím majetku
- b) Likvidací majetku
- c) Vyvlastněním
- d) Výkonem rozhodnutí.

Ke způsobu rozhodnutí uvedenému na posledním místě sub d) je třeba poznamenat následující.

Je-li veden výkon rozhodnutí na majetek dlužníka, bude v rámci tohoto výkonu postižen i předmět úschovy. Platná právní úprava však nestanoví účinné meze, aby nedošlo k tomu, že složitel plnění do notářské úschovy složí a přivodí tak zánik ostatních způsobů zajištění. Ještě před splatností takto zajištěného dluhu je vůči dlužníkovi veden výkon rozhodnutí ve prospěch jiného věřitele než toho, v jehož prospěch je plnění do úschovy

složeno. Jako část vlastnictví dlužníka bude postižen i předmět úschovy.

V těchto případech je však právní postavení věřitele, v jehož prospěch bylo plnění do úschovy složeno, výrazně oslabeno.

Právě uvedené skutečnosti nasvědčují tomu, že ani v tomto případě není platná právní úprava prosta určitých pochybností a nelze vyloučit, že by šlo právní úpravy zneužít ke škodě věřitele, jehož závazek je zajištěn složením do notářské úschovy.

Závěr

Po provedené analýze jednotlivých zajišťovacích prostředků lze získané poznatky shrnout následovně:

1. Účelem občanskoprávních zajišťovacích prostředků je posílit postavení věřitele vůči dlužníkovi. Posílení právního postavení věřitele je důležité zejména z toho důvodu, že pro věřitele zůstává až do splnění dluhu dlužníkem stále nejisté, zda mu dlužník dluh splní či nikoli (např. dlužník může v mezidobí zemřít, na jeho majetek může být nařízen výkon rozhodnutí, atp., kteréžto skutečnosti mohou — i když nikoli v plném rozsahu — podstatně ztížit možnost uspokojení věřitele). Právní úprava práv a povinností smluvních stran spjatá s vhodným systémem občanskoprávních záruk může významným způsobem přispět k tomu, aby se riziko, které věřitel nese, snížilo na únosnou míru.

Jsou to právě zajišťovací občanskoprávní prostředky, které představují pro věřitele záruky, že se mu dostane to, co sám ze své majetkové sféry dlužníkovi poskytl. Sjednání některého ze zajišťovacích občanskoprávních prostředků věřitele s dlužníkem zlepšuje věřiteli jeho právní postavení v řadě směrů.

2. Právní úprava občanskoprávních prostředků má nezanedbatelný význam i pro samotného dlužníka. Tím, že se takto zvyšují záruky věřitelů, že jim dluh bude splacen, zvyšuje se i jejich ochota poskytovat dlužníkům úvěr. Občanskoprávní zajišťovací prostředky funkčně přispívají k uspokojování osobních potřeb občanů, zejména umožňují, aby občané prostřednictvím získaných úvěrů nabývali do svého vlastnictví zboží osobní spotřeby, aniž by museli mít potřebné finanční prostředky v hotovosti.

3. Účelná, komplexní, zároveň však diferencovaná právní úprava občanskoprávních zajišťovacích prostředků se tak stává důležitým institutem občanského práva. Jaké základní prvky by měla tato právní úprava obsahovat, v jakém smyslu je třeba vykládat požadavek její komplexnosti a diferencovanosti.

Právní úprava by měla především vyváženě a zároveň jednoznačně stanovit a zajišťovat práva věřitele, určit práva a povinnosti toho, kdo zajištění poskytuje — zajistitele, jakož i práva a povinnosti dlužníka.

Pokud jde o věřitele, musí právní úprava náležitě zajišťovat vrácení jeho pohledávky, aniž by se věřitel musel složitě domáhat svého práva v soudním řízení. Dále jde o to, aby záruky, které svědčí věřiteli, předsta-

vovaly spolehlivý — i když někdy podpůrný zdroj pro vrácení plnění. Z hlediska věřitele je totiž nerozhodné, kdo mu pohledávku splní, zda dlužník samotný, či někdo jiný.

Pokud jde o zmíněné právní postavení osoby, která dluh zajišťuje, je situace odlišná. Požadavek ochrany jejích práv nelze klást na roveň ochranně zabezpečované věřiteli. Ochrana věřitele musí být vždy vyšší. Ten, kdo závazek zajišťuje, musí počítat s tím, že na něm může být plnění vymáháno. V tomto ohledu nese tedy vždy určité riziko. Právní úprava mu však musí zároveň zabezpečovat, že jakmile splnil za hlavního dlužníka závazek, ocitne se sám v postavení věřitele a zároveň na něj budou převedeny všechny právní prostředky, sloužící k vydobytí pohledávky od dlužníka. Právní úprava musí nakonec vyústit v závěr, že povinnost plnit zůstane v konečných důsledcích na tom, kdo plnění od věřitele převzal a použil je (ať přímo či nepřímo) k uspokojení svých osobních potřeb. Touto osobou je dlužník.

Nicméně i pro dlužníka musí být právní úprava občanskoprávních zajišťovacích prostředků zárukou, že na něm bude požadováno jen to plnění, kterého se mu ze strany věřitele skutečně dostalo. Z právně technického hlediska je pro něj důležité, aby se vznik zajišťovacích prostředků neprodlužoval a nekomplikoval.

4. Požadavek diferencovanosti právní úpravy je dán zejména závislostí určitého zajišťovacího prostředku na povaze dluhu (např. zda se jedná o dluh peněžitý či nepeněžitý). I když platí zásada, že věřitel se s dlužníkem mohou dohodnout na kterémkoli zajišťovacím občanskoprávním prostředku, existují přece jen určité skutečnosti, které tuto volbu ovlivňují. Kromě již zmíněné povahy dluhu sem patří např. i existence pracovního nebo obdobného poměru, vlastnictví nemovitostí, věk dlužníka. Z tohoto hlediska výzkum ukázal, že je na místě uvažovat *de lege ferenda* o právním zakotvení i některých jiných zajišťovacích prostředků než těch, které jsou v dnes platném zákoníku upraveny. Zvláště by bylo možno uvažovat o zavedení smluvního zástavního práva, které by umožnilo občanům získat potřebné úvěry i v těch případech, kdy ostatní prostředky zajištění nepřicházejí v úvahu. Rovněž lze dále uvažovat i o širším zavedení zadržovacího práva jako občanskoprávního zajišťovacího prostředku.

Pokud jde o dílčí změny platného zákonodárství, jeví se jako aktuální v oblasti ručení uvažovat o úpravě právního postavení dlužníka a ručitele a upravit jejich vztah jako solidární s tím, že strany by tuto solidaritu mohly svými projevy vůle vyloučit. Bylo by možné uvážit i to, zda by jako ručitelé nemohly vystupovat určité specializované socialistické organizace. Za tuto službu — pro občany jistě užitečnou a prospěšnou — by tyto organizace mohly požadovat určitou úplatu jako odměnu.

Za úvahu by patrně stálo i posouzení vhodnosti legislativní úpravy konkurence srážek ze mzdy jako zajišťovacího prostředku se srážkami prováděnými při výkonu rozhodnutí, při změně plátce mzdy.

5. Na základě provedené funkční analýzy jednotlivých zajišťovacích prostředků lze učinit závěr, že platné občanskoprávní prostředky zajištění svou funkci zásadně plní. Zmíněné náměty směřují k prohloubení účinnosti občanskoprávních zajišťovacích prostředků, k zvýraznění jejich diferencovanosti a tím i konec konců k posílení právní jistoty věřitelů v občanském právu.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВ В ГРАЖДАНСКИХ
ПРАВООТНОШЕНИЯХ

Резюме

Работа состоит из двух взаимосвязанных частей. В первой части содержится цельное толкование теории обеспечения прав. Гражданско-правовыми средствами обеспечения работа считает комплекс правовых норм, которые специфическим образом укрепляют материально-правовое или процессуально-правовое положение кредитора по отношению к должнику. Эти средства обеспечения предоставляют кредитору такие права, которые не вытекают из главного обязательного отношения между кредитором и должником, а требуют наличия других юридических фактов.

В качестве общего признака гражданско-правовых средств обеспечения автором выделяется их акцессорность. Понятийным признаком всех средств обеспечения является их зависимость от наличия обязательства ими обеспечиваемого. Обеспечиваемое обязательство (главное обязательство) предопределяет возникновение и в то же время размер обеспечивающих обязательств. Дело в том, что наличие обеспечивающих обязательств само по себе не имело бы функционального обоснования. По этим причинам средства обеспечения носят по отношению к главному обязательству акцессорный (второстепенный) характер. Следовательно, если какой-либо правовой институт выполняет функцию обеспечения, не являясь, однако, по отношению к главному обязательству обязательством придаточным, то дело не касается средства обеспечения.

Специальным признаком гражданско-правовых средств обеспечения работа считает субсидиарность. Субсидиарность средств обеспечения означает, что кредитор обладает правом требовать исполнения от того, кто обеспечение предоставляет, только после неисполнения самим должником. Из природы дела вытекает, что о субсидиарности можно говорить лишь там, где обеспечение, или же только предмет обеспечения доставляет лицо отличающееся от должника, как дело типично обстоит в случае поручительства или в случае залога предоставленного третьим лицом.

В работе также классифицируются средства обеспечения в зависимости от того, каким образом они выполняют свою основную функцию — функцию обеспечения. Автор приходит к заключению, что такую функцию лучше всех выполняют те гражданско-правовые средства, которые расширяют имущественный состав, из которого кредитор может добиваться удовлетворения. Дело в том, что они дают кредитору возможность добиться удовлетворения не только на основе собственного имущественного состава должника, но также на основе других ценностей, по отношению к которым должник не обладает правом собственности. Среди этих средств на первом месте следует указать поручительство. Поручительство заметно повышает гарантию кредитора в том направлении, что его требование будет удовлетворено, так как оно приносит ему целый дальнейший имущественный состав поручателя. Как должник, так и поручитель отвечают за исполнение требования кредитора всем своим имуществом даже в случае, когда поручитель обязется лишь относительно части требования кредитора.

Во второй части работа проводит подробный анализ отдельных средств обеспечения, а именно: поручительства, соглашения об удержаниях из заработной платы или других доходов, ограничения перевода недвижимости и сдачи на нотариальный

депозит. При этом последовательно принимается во внимание судебная и нотариальная практика, а также практический опыт государственных сберегательных касс с целью теоретического обобщения этих данных.

В заключении выделяются общие признания правового регулирования гражданско-правовых средств обеспечения. Указанные средства представляют собой для кредитора гарантии, что он получит то, что он сам из своего имущества должнику предоставил. Правовое регулирование поэтому должно прежде всего уравнивать и в то же время однозначным образом определить и обеспечивать права кредитора, определить права и обязанности того, кто обеспечение предоставляет (т. наз. обеспечивающего), а также права и обязанности должника.

Что же касается кредитора, то правовое регулирование должно надлежащим образом обеспечивать исполнение его долгового требования без сложного предъявления своего права в судопроизводстве. Далее дело касается того, чтобы гарантии в пользу кредитора представляли собой надежный — хотя иногда субсидиарный — источник для исполнения долгового требования.

Что же касается правового положения лица, которое обеспечивает долг, то дело обстоит по-другому. Требование защиты его прав нельзя ставить в один план с защитой гарантируемой кредитору. Защита кредитора всегда должна быть выше. Тот, кто обязательство обеспечивает, должен учитывать то, что исполнение можно взыскивать с него. В этом отношении он, таким образом, всегда берет на себя определенный риск. Правовое регулирование, однако, должно в то же время обеспечить, что в момент исполнения обязательства вместо главного должника он сам занимает положение кредитора.

Правовое регулирование должно вылиться наконец в заключение, что обязанность исполнения в конечном итоге сохраняется за тем, кто исполнение от кредитора принял и использовал в целях удовлетворения своих личных потребностей. Таким лицом является должник. Тем не менее, также для должника правовое регулирование гражданско-правовых средств обеспечения должно быть гарантией, что от него будет требоваться лишь то, что он со стороны кредитора действительно получил. С технико-юридической точки зрения для него важно то, чтобы возникновение средств обеспечения не затягивалось и не усложнялось.

На основе проведенного функционального анализа отдельных средств обеспечения работа приходит к заключению, что действующие гражданско-правовые средства обеспечения свою функцию принципиально выполняют. Возможности дальнейшего совершенствования социалистического гражданского права, приводимые в заключении работы, направлены на углубление действенности гражданско-правовых средств обеспечения, на углубление их дифференциации и тем самым, в конце концов, на укрепление правовой гарантии кредиторов в области гражданского права.

La sûreté en droit civil

RÉSUMÉ

L'ouvrage se compose de deux parties jointes mutuellement. La *première partie* présente un exposé général de la théorie de la sûreté en droit civil.

Les sûretés en droit civil sont considérées, dans cet ouvrage, comme l'ensemble de normes juridiques renforçant la position juridique matérielle et processuelle du créancier vis-à-vis du débiteur. Les sûretés accordent au créancier des droits ne découlant pas de l'obligation principale entre le créancier et le débiteur, mais nécessitant l'existence d'un autre fait juridique pour être mises en oeuvre.

En tant que caractère général des sûretés, l'ouvrage souligne leur aspect *accessoire*. La notion caractérisant toutes les sûretés en droit civil s'est leur dépendance vis-à-vis de l'existence de l'obligation qu'elles garantissent. L'obligation garantie (l'obligation principale) conditionne la naissance et en même temps le montant des sûretés. C'est dire que l'existence des sûretés manquerait à elle seule d'une justification fonctionnelle. Par rapport à l'obligation principale, les sûretés ont, pour cette raison, un aspect accessoire. Donc si un élément juridique remplit la fonction de sûreté sans constituer une obligation accessoire par rapport à l'obligation principale, celui-ci ne peut être considéré comme un moyen de sûreté.

En tant que caractère particulier des sûretés en droit la thèse souligne son caractère *subsidaire*. L'aspect subsidiaire des sûretés signifie que le créancier est en droit de réclamer la prestation de la part de qui s'est porté garant uniquement après que le débiteur y ait manqué. La nature de l'objet laisse entendre que l'aspect subsidiaire ne peut se manifester que dans le cas où la sûreté est donnée par une personne autre que le débiteur. Ce qui est typique pour le cautionnement ou la gage donné par un tiers.

L'ouvrage classe aussi les sûretés selon la forme par laquelle celles-ci remplissent leur fonction fondamentale, c'est-à-dire leur fonction de sûreté. La thèse aboutit à la conclusion que la fonction de sûreté est optimale là où les moyens de droit civil *élargissent* la base matérielle dont le créancier peut bénéficier. Car celle-ci permet au créancier d'exiger l'exécution non seulement sur la masse des biens du débiteur mais encore sur d'autres valeurs soustraites au droit de propriété du débiteur. Parmi ces moyens, il convient de citer en premier lieu le cautionnement. Le cautionnement augmente la certitude du créancier quant à l'exécution de l'obligation en ce sens que la créance se trouve garantie par la masse des biens de la caution. Le débiteur ainsi que la caution répondent de l'exécution de l'obligation envers le créancier dans les limites de toute la masse de leurs biens, même dans le cas où la caution ne s'engage que pour une partie de l'obligation principale.

La *seconde partie* de la thèse fait l'analyse détaillée des sûretés en droit civil, à savoir: le cautionnement, l'accord concernant les retenues à déduire du salaire et d'autres revenus, la restriction de la transmission d'un immeuble, la mise en dépôt. La thèse se rapporte systématiquement à des arrêts, à la pratique du notaire, ainsi qu'aux expériences pratiques des caisses d'épargne dans l'intention de les généraliser en se basant sur des points de vue théoriques.

Dans la conclusion l'auteur établit les caractères généraux de la législation régissant les sûretés en droit civil. Celles-ci donnent au créancier la certitude de recouvrer la partie de ses biens transmis au débiteur. C'est pourquoi cette législation devrait en premier lieu garantir et définir d'une manière équilibrée et univoque les droits du

créancier, déterminer les droits et obligations de celui qui se porte garant (c'est-à-dire du garant), de même que les droits et obligations de débiteur.

Quant au créancier, la loi devrait lui assurer dûment le remboursement de sa créance sans qu'il soit obligé de faire valoir son droit par une procédure judiciaire compliquée. Il s'agit de ce que ces sûretés en faveur du créancier constituent un instrument sûr — bien que parfois auxiliaire — de la restitution de la somme versée au débiteur.

Quant à la situation juridique de la personne se portant garante de la dette, celle-ci est toute différente. La nécessité de protéger ses droits ne peut se situer au même niveau que la protection garantie au créancier. Celle-ci doit être toujours plus élevée. Celui qui se porte garant de l'obligation doit compter avec la possibilité de se trouver obligé de restituer la somme. De ce point de vue, il est toujours exposé à un certain risque. Cependant la législation doit lui assurer en même temps qu'il se substitue lui-même à la place du créancier dès qu'il aura rempli l'engagement au lieu du débiteur principal.

La législation doit aboutir à la conclusion que l'obligation de faire reste dans son effet final à la charge de celui qui a reçu la somme du créancier et qui l'a utilisée pour satisfaire ses besoins personnels. Cette personne étant le débiteur. Or la loi régissant les sûretés en droit civil doit également assurer au débiteur qu'on n'exigera de lui que la somme réellement obtenue de la part du créancier. Du point de vue de la technique juridique, il est important pour lui que la mise en action des sûretés ne se prolonge pas et ne soit pas compliquée.

A la suite de l'analyse fonctionnelle des différents moyens de sûreté, la thèse constate que les sûretés en droit civil qui sont actuellement appliquées remplissent en principe leur fonction. Les possibilités visant à perfectionner davantage ce domaine du droit civil socialiste qui sont énumérées en conclusion de l'ouvrage ont pour objet de renforcer l'efficacité des sûretés, d'accentuer leur différenciation et de rendre ainsi, en fin de compte, plus intense la sécurité juridique du créancier dans le droit civil.

Zajištění práv v občanskoprávních vztazích

JUDr. JAN DVOŘÁK, CSc.

Redakční rada časopisu:

prof. JUDr. Zdeněk Lukeš, CSc. (předseda);

JUDr. Karel Malý, CSc. (tajemník);

doc. JUDr. Dagmar Císařová, CSc.;

prof. JUDr. Jaromír Kincl, DrSc.;

prof. JUDr. ing. Eduard Kučera, DrSc.;

doc. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha

Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.

Odpovědný redaktor PaedDr. Zdeněk Pernica

Vedoucí univerzitní edice PhDr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

D Graficky upravil Jiří Kreuziger

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba,
n. p., Brno, závod 1

Náklad 500 výtisků

Vydání 1.

Kčs 10,—